
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

25. évfolyam 8. szám

2016. augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Szóllás Péter:** Kapcsolat – Könyvtár – Együttműködés.
Az MKE 48. vándorgyűlése – Veszprém, 2016. 3

Fórum

- Murányi Péter:** A FSZEK recenziókatalógusáról 11

Műhelykérdések

- Dóra László:** 157 otthoni könyvtár 22

Konferenciák

- Bognár Noémi Erika – Fehér Miklós – Somogyi József:** Összefoglaló
a *Fogalmak, adatgyűjtési eljárások a könyvtári statisztikában* című információs napról 28

Napló

- Filip Gabriella:** A költő és a könyvtárosok 37

Perszonália

- Csató József:** Pálfalvi Mária (1947-2016) 40

Könyv

- Tóth Béla István:** Könyvtári metamorfózis 41
Kőszegfalvi Ferenc: Egy élet a tudományért, a szülőföldért 46
Mezey László Miklós: Egy tájszótárról 47
Bényei Miklós: Újraolvasva (7) Óserdők mélyén 50

From the contents

- Péter Szóllás:* Report on the annual conference of the Association of Hungarian Librarians in 2016 (3)
- Péter Murányi:* The catalogue of reviews in the Metropolitan Szabó Ervin Library (11)
- László Dóra:* Survey of family libraries of secondary school students in Budapest (22)

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Egyetem tanára; *Bognár Noémi Erika*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Csató József*, ny. főszerkesztő (Székesfehérvár); *Dóra László*, az ELTE doktorandusza, tanár (Budapest); *Fehér Miklós*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Filip Gabriella*, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár munkatársa; *Murányi Péter*, a Nyugatmagyarországi Egyetem szombathelyi Savaria Egyetemi Központ tanára; *Somogyi József*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Szóllás Péter*, a balatonalmádi Pannónia Kulturális Központ és Könyvtár munkatársa; *Tóth Béla István*, a Könyvtári Intézet munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Borostyáнинé Rákóczi Mária, Dancs Szabolcs,
Fülöp Attiláné, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Szóllás Péter

Kapcsolat – Könyvtár – Együttműködés. Felelősséggel a sikeres közösségekért

Az MKE 48. vándorgyűlése – Veszprém, 2016.

Veszprémben tartotta idei, 48. vándorgyűlését a Magyar Könyvtárosok Egyesülete. A királynék városa második alkalommal volt a konferencia helyszíne, először 1979-ben látta vendégül az információs szakembereket. Az esemény szervezői a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és annak idén ötvenéves Veszprém Megyei Szervezete, az Eötvös Károly Megyei Könyvtár és a Pannon Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár voltak. Már a közel egyéves előkészítő munka során előtérbe került a vándorgyűlés idei jelmondata: *Kapcsolat – Könyvtár – Együttműködés*. Olyan személyes és szakmai kapcsolatok alakultak ki a különböző intézményekben dolgozó könyvtárosok között, amelyekre szoros együttműködésekkel alapozhatunk a jövőben.

A konferencián 793 résztvevő fordult meg a négy nap alatt. Ez a magas szám is mutatja, hogy a téma igen aktuális: a *kapcsolat, együttműködés, közösség, felelősség* kulcsszavak szakmánk alaptételeire utalnak, amelyek átszövik mindennapi munkánkat.

A vándorgyűlés fő rendezvényhelyszíne a Hangvilla Multifunkcionális Közösségi Tér épülete volt. Itt kapott helyet a szakmai kiállítás a két fő napon, valamint helyszíne volt a plenáris üléseknek. Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár épületében könyvtárlátogatásokon lehetett részt venni, itt tekinthettük meg a Csorba Győző emlékkiállítását, valamint a Móra Kiadó Bálint Ágnes emlékkiállítását. A Pannon Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltárban szintén könyvtárlátogatásokon lehetett részt venni, valamint az egyetem A épülete előtt látogathattuk meg a Csorba Győző Megyei Könyvtár könyvtárbuszát is. A pénteki szekciós ülések a Hangvillában, a megyei könyvtárban, az egyetem A épületében és a Laczkó Dezső Múzeumban zajlottak.

A vándorgyűlés nyitó plenáris ülésén köszöntőt mondott Barátné Hajdu Ágnes, az MKE elnöke, majd Navracsics Tibornak, az Európai Bizottság kulturális, oktatási, ifjúságpolitikai és sportügyi biztosának *Kapcsolat – könyvtár – együttműködés az Európai Unióban* című előadása hangzott el. A tanácskozást a továbbiakban köszöntötte Sepsey Tamásné Vigh Annamária, az EMMI Közgyűteményi Főosztályának vezetője, Porga Gyula, Veszprém Megyei Jogú Város polgármestere, Gelencsér András, a Pannon Egyetem rektora és

Pálmann Judit, az Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatója. Barátné Hajdu Ágnes *Erős könyvtár, felkészült könyvtárosok* címmel tartott előadása zárta a plenáris ülés első részét.

Díjak és elismerések

A konferencia nyitó plenáris ülésén – immár hagyományosan – átadásra kerülnek az alábbi kitüntetések és elismerések: Magyar Könyvtárosok Egyesülete Emlékérem, Fitz József-könyvdíj, Az év fiatal könyvtárosa díj, Kovács Máté-díj, Kertész Gyula emlék-érem.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete **Egyesületi Munkáért Emlékérem** kitüntetést vehetett át:

Gulyás Lászlóné, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár Zenemű- és Média-tár tájékoztató könyvtárosa, az MKE Borsod Megyei Szervezete elnöke;

Kecskés Ildikó, az érsekújvári Anton Bernolák Könyvtár munkatársa, a Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesület alelnöke;

Keszriné Barki Katalin, a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtár és Levéltár igazgatója, az MKE Vas Megyei Szervezete elnöke;

Pintérné Kék Krisztina, a Kaposvári Egyetem Egyetemi Könyvtár olvasószolgálati csoportvezetője, szaktájékoztató könyvtárosa, az MKE Somogy Megyei Szervezete elnöke;

Sárköziné Sárovits Hajnalka, a balatonfüredi Lipták Gábor Városi Könyvtár igazgatója, az MKE Veszprém Megyei Szervezetének 2007-2015 közötti elnöke;

Szakmári Klára, a fővárosi Budai Nagy Antal Gimnázium könyvtárosa, a Könyvtáros-tanárok Egyesülete elnöke.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete javaslata alapján a 2015-ben megjelent könyvekből a következő hármat jutalmazta az Emberi Erőforrások Minisztériuma **Fitz József-könyvdíjjal**:

- 100 magyar népmese – Alexandra Kiadó;
- Csányi Vilmos: Íme, az ember – Libri Kiadó;
- Podhorányi Zsolt: Mesélő kastélyok – Kossuth Kiadó.

A Fitz József-könyvdíjakat az Emberi Erőforrások Minisztériuma képviselőjében Sepsey Tamásné Vígh Annamária adta át.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség által alapított **Az év fiatal könyvtárosa** díjat 2016-ban a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ tájékoztató könyvtárosa, Gergely Gyöngyvér Ildikó nyerte el *Az Olvasók diadala* elnevezésű online olvasásfejlesztési játék kidolgozásával és bemutatásával.

A Kovács Máté Alapítvány által felajánlott **Az év fiatal könyvtárosa különdíjat** idén Rózsa Dávid, a KSH Könyvtár főigazgató-elyettese nyerte el *A Szakkönyvtár a holnap hátán. Trendek, új feladatok, megújuló szolgáltatások külföldön, a magyar szakkönyvtári rendszerben és a KSH Könyvtárban* című dolgozatával.

Idén a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciója adta át a soros **Kertész Gyula Emlékérmét** Berényi Ernőné könyvtárosnak. Az eseményen jelen volt és személyesen gratulált a kitüntetettnek Kertész Gyula özvegye is, aki a díjat alapította.

A szolnoki vándorgyűlésen hangzott el először – hagyományteremtő szándékkal – a plenáris ülésen a Füzeki-díj kitüntetettjének laudációja. A díjat 2015 őszén Varga Róbert, a Somogy Megyei Könyvtár korábbi vezetője kapta.

Szakmai programok

A nyitó plenáris ülésen két szakmai előadás hangzott el. Navracsics Tibor az Európai Bizottság kulturális, oktatási, ifjúságpolitikai és sportügyi biztosa *Kapcsolat – könyvtár – együttműködés az Európai Unióban* címmel tartott előadásában beszélt az európai identitásról, a kulturális intézményrendszer fontosságáról; szólt a könyvtárak civilizációs, társadalmi szerepéről, az átalakuló könyvtárakról a digitalizálás, a digitális tartalmak világában. Előadásában azt üzent a könyvtárban dolgozóknak, hogy higgyenek a könyvtárakban, és képezzék magukat, hogy a digitális műveltség területén lépést tarthassanak a felhasználókkal. Kiemelte, hogy a könyvtárak ma az európai versenyképesség fontos elemei, hiszen a kultúra nemcsak szabadidős tevékenység, hanem komoly gazdasági versenyképességet növelő tényező is lehet a műveltségnek és a tudásnak köszönhetően.

Barátné Hajdu Ágnes *Erős könyvtár, felkészült könyvtárosok* címmel tartotta előadását az MKE stratégiájáról, terveiről, jelenlegi helyzetéről. Előadásában beszámolt a közelmúlt fontos eseményeiről, azokról a szakmai rendezvényekről, konferenciákról, amelyek fontos tényezői a magyar könyvtárosok társadalmának. Felvázolta azt a munkát, amit a Magyar Könyvtárosok Egyesülete végez a szakma fejlődésének érdekében. Előadásából kitűnt, hogy a magyar könyvtárosság olyan erős képvisel, amely közös munkával fejlődésre képes, és szakmai együttműködések révén helytáll a XXI. század társadalmában is.

A kis plenáris ülésen „digitális vizekre” evezünk, illetve Nagy Miklóst köszöntöttük a jubileumi Egyesületi Munkáért Emlékérem átadásakor elhangzott laudáció felolvasásával. A szakmai előadások:

- Könyvtárak: tudás, információ, digitalizáció. A könyvtárak és könyvtárosok lehetőségei a Digitális Jólét Programban Előadó: Szabó László állandó szakértő, Digitális Jólét Program;
- 30 éves az NIIF Program Előadó: Nagy Miklós.

A vándorgyűlések legmozgalmasabb napja a második, azaz a szekcióülések napja szokott lenni. 2016-ban 13 szekcióülésen vehettek részt a könyvtárosok:

- Bibliográfiai Szekció,
- Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete,
- Helyismereti Könyvtárosok Szervezete,
- Jogi Szekció,
- Könyvtárostanárok Egyesülete,
- Közkönyvtári Egylet – Gyerekkönyvtáros Szekció,
- Múzeumi Szekció,
- Műszaki Könyvtáros Szekció,
- Olvasószolgálati Szekció,
- Társadalomtudományi Szekció,
- Tudományos és Szakkönyvtári Szekció,
- Veszprém Megyei Szervezet,
- Zenei Könyvtárosok Szervezete.

A szakmai programok több helyszínen zajlottak le. A közkönyvtári jellegű szekcióülések a Hangvillában, a műszaki és társadalomtudományi témájú ülések a Pannon Egyetem A épületében, a Helyismereti és a Zenei Szervezet az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban, a Múzeumi Szekció pedig a Laczkó Dezső Múzeumban kapott helyet. Mivel a helyszínek pár percnnyire voltak egymástól, így a szekcióülések közötti átjárás könnyen megoldható volt.

A 13 szekcióülés során 64 szakmai és 7 cégbemutató előadást hallgathattak meg az érdeklődők. A szervezetek színvonalas szekcióprogramokkal várták a könyvtárosokat, ezért aztán nehéz volt választani az éppen egy időben bemutatott előadások között.

A szekcióprogramok kiegészítéseként számos különlegességgel is találkozhattunk. Az első napon a Könyvtárostanárok Egyesülete és az érdeklődő kollégák látogatáson vettek részt a veszprémi Dózsa György Német Nemzetiségi Nyelvoktató Általános Iskolában, ahol az iskolamúzeumot és a könyvtárat tekintették meg a kollégák. A Műszaki Szekció plakát- és éremkiállítással színesítette a vándorgyűlés programkínálatát, ezen kívül egy igazi különlegességgel készültek a szekcióülések napjára. A délelőtti egyetemi helyszínt elhagyva délután Balatonfüreden, a Kisfaludy gőzös fedélzetén folytatták az előadások sorát, a szakmai diskurzust egy közel kétórás hajókázással egybekötve. A pécsi Csorba Győző Könyvtár első könyvtárbusza 2010, második bibliobusza pedig 2014 óta látogatja Baranya megye kistelepüléseit. Az utóbbi, 2000 dokumentumot szállító, öt számítógéppel, projektorral és parabolaantennával felszerelt mozgó járművet a vándorgyűlésre érkezők is megtekinthették a Pannon Egyetem parkolójában.

Az Ex-Lh workshopjára a második napon került sor:

- Digitális gyűjtemények építése a gyakorlatban Ex Libris Rosetta-val;
- Egy intézmény – több katalógus és forrás: tegyük őket átjárhatóvá és jól használhatóvá a Primo-val;

- ProQuest alternatívák adatbázisokra és elektronikus könyvekre.

A konferenciát a hagyományosan megszervezésre kerülő szakmai kiállítás kísérte. Idén húsz szakmai partnerünk mutatkozott be. A kiállítást – amelyet Kovács Gyula, a Pannon Egyetem kancellárja nyitott meg – a nagy érdeklődés miatt két helyszínen rendezték meg. A Hangvillában két napon keresztül 14 kiállítót kereshettünk fel, a Pannon Egyetem A épületében pedig a második napon 8 kiállító vett részt. Az esemény kapcsán egy kis játékra invitáltuk a kollégákat: a konferenciacsomagokban pontgyűjtő füzetet helyeztünk el, amellyel körbe kellett járni a standokat. Az elegendő számú aláírást tartalmazó füzeteket leadók között a záró plenáris ülésen a kiállítók által felajánlott értékes ajándékok kerültek kisorsolásra.

Szabadidős programok, kirándulások

A szakmai programokon kívül számos szabadidős lehetőséget kínáltunk a vendégeknek. Részt lehetett venni veszprémi városnéző sétákon, ezek keretében az Óváros teret és a várat fedezhették fel a kíváncsi könyvtárosok. Könyvtárlátogatásokat szerveztünk a megyei és az egyetemi könyvtárba, de a Veszprémi Érsekség jóvoltából az Érseki Könyvtárba is el lehetett látogatni. A Laczkó Dezső Múzeummal együttműködve a várbörtönben kialakított kiállítóhelyet is megtekinthettük. Az első estén petanque-versenynek adott otthont a Színházkert, és akinek strandolni támadt kedve, az meglátogathatta a balatonalmádi Wesselényi strandot.

A nyitó nap estéjén a külföldön is jól ismert, Bartók-Pásztory-díjas Mendelssohn Kamarazenekar egyórás koncertjét hallgathattuk meg a Hangvilla nagytermében. A különleges zenei élmény fantasztikus zárása volt a konferencia első napjának, a közönség állva tapsolta meg a kivételes produkciót.

Záró plenáris ülés

A záró plenáris ülésen hagyományosan meghallgattuk a szekciók beszámolóit. Fontosnak tartom közzétenni itt a szekciók által megfogalmazott rövid, útravaló gondolatokat, a szekciók üzeneteit.

Bibliográfiai Szekció

A megváltozott használói igények tükrében a bibliográfiai szolgáltatás értelmezése, tartalma is módosult. Miközben módosul a hagyományos szemlélet is: a dokumentumközpontúság helyére egyre inkább az adat- és információszolgáltatás kerül, mely stratégiai jelentőséggel bír.

Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete

A szakma belső kommunikációjának fejlesztése és javítása azonnali és stratégiai változásokat hozhat. A döntés rajtunk múlik. Sok belső viszály forrása lehet a kommunikáció hiánya, a kommunikációs zaj. A délután legfőbb gondolatai és üzenete számunkra az, hogy minden esetben folyamatos és kétirányú kommunikációt tudjunk folytatni. Ezáltal

olyan polémia alakulhat ki, ami után valóban a szakmát előrevivő változások és döntések születhetnek.

Helyismereti Könyvtárosok Szervezete

A kultúra alapú fejlesztés/fejlődés kulcsa a helyismeret és a helyi tudás! A jelen feladatai mellett a múltból örökölt kihívásoknak is meg kell felelni. A lokális identitás a helyi közösségek összetartó ereje, ennek indukálója a nemzedékeket kiszolgáló, változásaiban is állandóságot hordozó, helyi értékeket is őrző, szolgáltató könyvtár.

Jogi Szekció

„Az ember úgy vagy on alkotva, hogy élete fenntartására, annál inkább boldogságára, sokféle javak kívántatnak, melyeket vagy a természet nagyobb, kisebb bőséggel elszórt, vagy az emberek készítenek. De egynek sem ereje, sem ügyessége elegendő nem lévén, az okosabbak összeállnak társaságba; melly ha megerősödött, sokan már nagy dolgokat is végre vihetnek” (Frank Ignác: A közgazdaság törvénye Magyarhonban. Bp. 1845.)

Könyvtárostanárok Egyesülete

Az iskolai könyvtárak feladata a könyvtárak könyvtártípustól független modellezése, kapu az iskolások, pedagógusok számára a könyvtári rendszerben együttműködők valós és virtuális köztérei, így minden tevékenységével részt vesz, bár eltérő módszerekkel, de a közös célok felé haladva a társadalom közösség-szervezési és működtetési folyamataiban. A szekcióban ennek szellemében közösen gondolkodunk az olvasásfejlesztés közösségi lehetőségeiről.

Közkönyvtári Egylet – Gyerekkönyvtáros Szekció

A könyvtár a közösségépítés legdemokratikusabb rendszere, a közösség optimális, békés működési tere, ahol a könyvtáros hiteles, segítő, empatikus személyisége kompenzálja a szocializációs hiányosságokat.

Múzeumi Szekció

Világ-, kontinens- és régió-szintű válsághelyzetekben mindennél fontosabbá válik, felértékelődik az egyetemes és nemzeti kultúra megőrzése, közvetítése és megosztása.

Műszaki Könyvtáros Szekció

Ahogy Széchenyi István a reformkor nagy kapcsolatteremtője volt, az akkori modern világ – az ipari forradalom – eredményeinek idehozója és közhasznúvá tevője, úgy kell nekünk is a műszaki szakkönyvtáraknak, könyvtárosoknak és informatikusoknak ezt az átmentő, átvivő szerepet elvállalnunk és végeznünk, hogy a csúcshíradók közhasznúvá és közérthetővé tevői lehessünk. Ez a hallatlan nagy feladatot jelentő szerepkör, amit a *Hitel*, *Világ* és *Stádium* szellemében végeznünk kell, szükséges volt, szükséges most is, és szükséges lesz a jövőben is, mert könyvtárosok nélkül a világ nem mehet előre.

Olvasószolgálati Szekció

A titokzatos és önfejlődő digitális jövő alapjául az emberi kapcsolatok szolgáljanak. Könyvtárosként tegyük meg lépéseinket „küszöbön kívül”, annak érdekében, hogy megteremtjük a szükségletalapú és közösségvezérelt könyvtárakat.

Társadalomtudományi Szekció

Együtműködni nem könnyű, de érdemes! Az együttműködés gazdagítja és színesíti a könyvtárak és könyvtárosok, könyvtárhasználók,

határon túli kollégák,

középiskolák – tanárok és diákok,

egyetemek – kutatók és hallgatók, tehetséggondozó szervezetek,

wikipédia-szerkesztők,

nemzetiségi szervezetek és nagykövetségek,

levéltárak és múzeumok ...

közötti kapcsolatokat, megsokszorozza az intézmények erejét.

Tudományos és Szakkönyvtári Szekció

A kutatók, oktatók és könyvtárosok kapcsolatrendszerében a tudományos teljesítmények eléréséhez elengedhetetlen a könyvtárosok know-how-jának hozzárendelése. A szabad hozzáférés biztosítása ennek ma a legmeghatározóbb eleme.

Veszprém Megyei Szervezet

Értékmentés modern információs platformokon határon innen és túl a közösségek fennmaradásáért és megerősítésért.

Zenei Könyvtárosok Szervezete

Christian Grönroos mondatát továbbgondolva: a kapcsolat akkor jön létre – zenészek, könyvtárosok és könyvtárak, pedagógusok, kiadók, fiatalok és régebben fiatalok között egyaránt –, amikor a partnerek képesek az együttgondolkodásra és a közös munkára.

Ezeket az üzeneteket minden évben újra és újra elő kell vennünk, hiszen a konferencia esszenciája, kézzelfogható eredménye ez a 13 gondolat.

A záró plenáris ülésen Tóth Gábor, a Pannon Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár főigazgatója zárszavában a könyvtárosokat magasztalta, egy kicsit görbe tükröt is állítva elének. Aki jelen volt a záró plenáris ülésen, az tudja, hogy a zárszóért valóban járt az a vastaps, amellyel a közönség díjazta a beszédet. Ezen az eseményen kerültek átadásra az Eötös-totó és a pontgyűjtő játék nyereményei is, majd Barátné Hajdu Ágnes elnök asszony megköszönte a helyi szervezők fáradozásait.

Az elhúzódó záró plenáris után alig másfél óra maradt a szokásos baráti találkozó kezdetéig. Az este jó hangulatban telt – kellemes zenét hallgattunk, ízletes vacsorát kapunk. Az ideji „attrakció” tombolahunzás volt, amelyen kevés kivétellel veszprémi ajándéktárgyakat nyerhettek az immár baráti találkozó résztvevői.

Az idei szakmai kirándulásokra közel 180 résztvevő jelentkezett. Az öt kirándulás résztvevői tartalmas programokon vehettek részt, szerencsére az időjárás is hozzájárult a kellemes kikapcsolódáshoz:

- Balatonfüred – Tihany
- Zirc-Bakonybél
- Herend – Pápa
- Veszprém – Kolostorok és kertek sétája
- Veszprém – Kittenberger Kálmán Növény- és Vadaspark.

Hagyományosan a záró plenáris ülésen jelentik be minden évben a következő vándorgyűlés helyszínét. Így történt ez idén is: a hívogató bejátszásból tudtuk meg, hogy az MKE 49. vándorgyűlésének helyszíne Miskolc városa lesz. A helyi szervezők nevében Prókai Margit, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár igazgatója invitálta a könyvtárosokat a borsodi megyeszékhelyre. A vándorbotra felkötöttük emlékül az idei konferencia szalagját, és átadtuk a miskolci kollégáknak. A veszprémi szervezők nevében sok sikert kívánok a nekik. Találkozunk 2017-ben Miskolcon!

A FSZEK recenziókatalógusáról

Hány éve indult az irodalmi adatbázis elődje?

Meglepve olvastam április 14-én a Kataliston a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* márciusi számának tartalomjegyzékét, azon belül is Koncz Károly: *55 éves a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Irodalmi analitikus bibliográfiája* című közleményéről való híradást. Az eszközzel különböző formákban több alkalommal találkoztam szakmai pályafutásom során. Így nem ez az első alkalom, amikor helyesbítenem kell a feltételezett 1961-es indulást.

1998-ban jelent meg közös cím alatt (*A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adatbázisai* CD-ROM-on) két ismertetés a könyvtár két alapvető eszközének új változatáról, a mostani témánk szempontjából Pesti Ernő *Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája 1961-1996*, szerkesztette: Pesti Ernő. CD-ROM-on az irodalmi bibliográfia írásáról van szó (92-93. p.). A másik Karbach Erika írása: *Szociológiai információ 1984-1994. A magyar és magyar vonatkozású irodalom válogatott bibliográfiája* CD-ROM-on, 90-92. p. Ez utóbbi cím alapján senki sem feltételezné, hogy a *Szociológiai információ* 1984-ban indult, ugyanis előbb egy rövidebb időszak anyagát vitték be az adatbázisba, utána fokozatosan mentek vissza 1972-ig. Az irodalmi eszköz esetében egyből a kezdetekig mentek vissza a feltüntetett évszámmal (sőt, még azon is túl, mint látni fogjuk), és az adatbázis újabb változataiban is ezt tüntették fel kezdő dátumként. A másfél oldalas ismertetéshez kapcsolódva annak több állítását igyekeztem cáfolni mintegy tízszeres terjedelemben a *Könyvtári Figyelő* 1998. 3-4. számában (Murányi Péter: *Feltáratlan értékek a magyar irodalomból*, 493-508. p.), ennek egyből az első oldalán foglalkozva a megindulás idejével, több közlemény alapján bizonyítva az 1963-as indulást. Mindezek miatt érdeklődéssel vártam magát a 3K-beli cikket, amiről a tartalomjegyzékből értesültem. Szerencsés lenne a tartalomról szóló előzetes híradások alkalmával az oldalszámokat is megadni, hogy jobban tudjuk, mire számíthatunk, ezt a témát különböző terjedelemben lehet megírni. Az, hogy az *Étfordulók* rovatcím alatt jelent meg, azt valószínűsítette, hogy rövidebb megemlékezésről van szó. Valóban ez is a helyzet, a lap 41-42. oldalán található, a tényleges szöveg terjedelme 44 sor. Az

írás elején három címmel is találkozhatunk (*Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája, a FSZEK Irodalmi bibliográfiája, a FSZEK Irodalmi analitikus bibliográfiája*), én szándékosan egy negyediket használok a címben, az első az adatbázis változatok közül a CD-ROM kiadott és az internetre felkerült, már lezárt változatnak a címe, de egyik sem egyezik meg azzal, amilyen címmel a szolgáltatás megindult. Ha megbízható forrást akarunk, akkor a legérdemesebbnek az látszik, ha Gerő Gyula kronológiájához fordulunk, s ott 1963. január 1. alatt a következőket olvashatjuk: „A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a KMK támogatásával megindította analitikus bibliográfiai-kartoték-szolgáltatását, az *Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjainak* negyedévenkénti kiadását. (Első szerkesztője – 1969-ig-: *Szász Károlyné Gillemot Katalin*.)” (*Magyar könyvtártörténeti kronológia 996-2007*. Összeáll. Gerő Gyula. 1. kötet. Bp., OSZK, 2009. 276. p.).

Az adatbázis változatot bemutató cikk nem említi a korábbi szerkesztők nevét (én Botka Ferenc cikkét idéztem először, abból az is kiderül, hogy 1969-től Győri Lajosné vette át a szerkesztést), a mostani cikk sem őket nem nevezi meg, sem Pesti Ernőt, az adatbázis szerkesztőjét, pedig valamennyien megérdemlik nemcsak az említést, hanem annál jóval többet is. A vállalkozás van annyira jelentős, hogy a könyvtár történetében is helyet kapjon, és valóban, Katsányi Sándor és Tóth Gyula *A fővárosi könyvtárának története 1945-1998* című munkájában két helyen is olvashatunk róla. A *Differenciáltabb szolgáltatások felé. Utak és zsákutak a 1960-as években* című rész *A könyvtár kiadványai, állományfeltáró és tudományos tevékenysége* fejezetének az *Állományfeltárás más formái* című részfejezetében (200-201. p.) a legtöbbet ezzel foglalkoznak. Az eredeti címet és az adatbázis-változat címét is megismerhetjük innen, négy hozzá kapcsolódó írásra is hivatkozik, a történetével kapcsolatban az első, Szász Károlyné a FSZEK lapjában, a *Könyvtári Híradóban* jelent meg az indulás évében, 1963-ban (*Készül a 8-as szake analitikus katalógusa*, 18-19. p.). A másik Iszlai Zoltán a *3K* elődjében, a *Könyvtárosban* jelent meg 1968-ban (*A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár recenziónakalógusa*, 1968. 3. sz. 145-146. p.). Innen megtudhatjuk, hogy 1966-tól a Népművelési Propaganda Iroda átvette a sokszorosítást és a terjesztést. „*A racionális könyvtárközi munkamegosztás szükségességét és életképességét gyakorlatilag bizonyító kiadványsorozatot ekkor más hároméves volt. A munka 1963 januárjában indult, de előzményei régebbiek.*” – írta Iszlai Zoltán. „*Egy-két hónapos ciklusban átlagban 500 katalóguscédula készül.*” Ez cáfolja Gerő Gyulának a negyedévenkénti megjelenésre vonatkozó állítását, amely Pesti Ernő idézett cikkében is szerepelt. „1961 és 1992 között cédulaformátumban, *Irodalmi analitikus katalógus* néven negyedévente jelent meg. (92. p.). Iszlai utal Bükyné Horváth Mária előző évben a *Magyar Könyvszemlében* megjelent, részletesebb elemzést tartalmazó írására. (*Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai*. 1967. 3. sz. 291-295. p.). „*Már több évvel ezelőtt, 1963-ban jelent meg először az országban folyó bibliográfiai vállalkozások körében ...*” „*a kiadvány a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gondozásában jelenik meg, összeállítója Szász Károlyné Gillemot Katalin. Két hónap anyagát tartalmazza egy-egy kartotéktömb, így tehát évente hatszor megjelenő kiadványról van szó*” (291. p.). A FSZEK történetének hivatkozásai közt emellett Botka Ferenc általam először idézett, a *Könyvtári Híradó* 1978-ban megjelent írását sorolja a szolgáltatás jelentőségéről szóló közlemények közé (Botka Ferenc: *Egyedül a vártán*. Könyvtári Híradó, 1978. 2. sz. 20-21. p.) Arra is utalnak, hogyan vált ez a belső használatú próbálkozások után (amelyek már az 1950-es években elindultak, sőt, voltak még előzmények is) országos szolgáltatássá. (Iszlai Zoltán arról írt, hogy 1967-ben 230 magyar könyvtárba jutott el.)

A fővárosi könyvtár történetét bemutató monográfia 1980-1998 közötti időszakot feldolgozó részében (*Visszatérés a Szabó Ervin-i alapokhoz és korszerűsítés 1980-1998, A könyvtár működése 1980-1998* című rész *Az Állomány* című fejezetének *Állományfeltárás* című részfejezetében (397-401. p.) Tóth Gyula is visszatér rá. Már a 398. oldalon láthatjuk a FSZEK egyik utolsó CD-ROM-jának képét, de itt még a hagyományos szolgáltatásokról ír. „*Az irodalmi analitikus katalógust a szaktudomány és a könyvtáros szakma egyaránt elismerte, kiemelve nyitottságát az irodalmi élet, a társművészetek, a művészetelméleti, esztétikai kérdések, a film- és színházi világ eseményei iránt*” (398. p.). „*Recenziókatalógusként is ismerték, mert belekerültek az alkotókról, művekről szóló ismertetések, recenziók, kritikák, tanulmányok leírásai*” (399. p.). Az adatbázis-változatról írva Tóth Gyula Pesti Ernő cikke mellett hivatkozik az én két, kapcsolódó írásomra, de túlságosan kötődik az első írásban szereplő állításokhoz (pl. „*1961 és 1992 között cédulaformátumban jelentette meg a FSZEK...*”, „*évi 7-8000 tétel*”, „*60 000 tanulmányának, kritikájának, cikkének bibliográfiai leírását tartalmazta...*”), amelyeket már sikerült megcáfolnom (400. p.).

Az 1961-es évben való indulást már többszöröse cáfoltuk, az éves tételszámra röviden visszatérünk, az adatbázis tételszámát a következő lemezen már 50 000-ben határozták meg az először közölt 60 000 helyett, az első lemezen 40 233-at sikerült találnom (*Könyvtári Figyelő*, 1998.3/4. sz. 497. p.). A FSZEK történetéről szóló könyv kronológiájában még pontosabb adatokat találhatunk: „*1963. május Megjelenik az analitikus irodalmi katalógus első 750 cédulája.*” (Katsányi Sándor: *Kronológia* In: Katsányi Sándor: *A Főváros Könyvtárának története 1945-1998.* Bp., FSZEK, 2008. 469. p.)

Néhány további szám

Azt hiszem, hogy ennyivel eléggé megbízhatóan sikerült igazolni az irodalmi analitikus katalógus indulásának idejét. Mi a teendő ezután? Felesleges volt megjeleni az évfordulós cikkeknek, várni kellett volna 2018-ig, amíg a valódi évforduló eljön? Egyáltalán nem! A szakirodalmat feltáró adatbázisok a könyvtárak legfontosabb produktumai közé tartoznak, amelyekkel sokkal többet kellene foglalkozni, mert tapasztalataim szerint a könyvtárosok sem ismerik eléggé őket, így az olvasókat sem tudják megfelelő mértékben segíteni használatukban. Mivel az adatbázisok szabadon elérhetők a hálózaton, használatuk a legtöbbször a könyvtárakon kívül történhet, ezért az adatbázisok készítőinek is érdemes lehet elgondolkodni arról, hogyan adhatnának több segítséget a hatékony kereséshez.

Ha érdemes foglalkozni az adatbázissal, akkor én is folytatom ezt a cikket. Igyekszem ugyanakkor elég rövid lenni, mert akkor talán nagyobb az esély arra, hogy elolvassák. Többször foglalkoztam még a mostani adatbázissal és előző változataival hosszabb cikkek részeként (Murányi Péter: *Holmi filozófia, pszichológia, etika, művészet, zene.* Könyvtári Figyelő, 1993. 2. sz. 307-331. p.; Murányi Péter: *Hol vannak a recenziók.* Könyvtári Figyelő, 1996. 1. sz. 9-30. p.; Murányi Péter: *2015. január közepe: vezetőink a lettek ellen.* Könyvtári Levelező/lap, 2015. 2. sz. 3-14. p.), ezekben jóval több van róla, mint amit most leírok, de jellegüknél fogva nem nagyon jöhetnek elő, amikor az adatbázisról keresnek irodalmat.

Először Koncz Károly cikkének néhány megállapításával foglalkozom.

„... 1993-ra számítógépre került a teljes irodalmi bibliográfia...” (Koncz, 41. p.)

Hacsak nem készült egy teljesebb változat ahhoz képest, ami 1998-ban CD-ROM-on megjelent (nem valószínű, mert akkor az internetes változatban már az is szerepelhetne),

akkor a régebbi, 1993-as anyagot tekintve messze volt a teljességtől az, ami adatbázisba került, ezt az adatbázis készítői sem állították, „1996-ban – nagy elszárással – az 1961 és 1992 között összegyűjtött mintegy 200 000 tételnyi katalógust revízió alá vettük és több mint 22 000 retrospektív tételt, lényegében a maradandó írások lelőhelyét rögzítettük az Irodalmi bibliográfia adatbázisába” (Pesti Ernő, 92. p.), ezt az állítást vette át Tóth Gyula is, bár 1998-as tanulmányomban kellően sikerült bebizonyítanom, hogy szó sem volt tudatos válogatásról, teljesen esetlegesnek tűnik az, ami az adatbázisba bekerült. Épp ezért mindenkit óva intenék attól, hogy az 1992-ig terjedő időszak anyagáról elsősorban innen próbáljon meg tájékozódni.

A további állítások az adatbázis méretére vonatkoztak: „Az Irodalmi bibliográfia adatbázis formájában épült 2007 tavaszáig (ekkor megközelítőleg 75.500 tételt tartalmazott.” (Koncz, 42. p.) „Jelenleg az Irodalmi bibliográfia több mint 112.000 tételt tartalmaz...” (Uo.). A periodikusan CD-ROM-on megjelenő adatbázisok tételek számának változása lemezzel lemezzel követhető. Internetes változat esetében csak akkor tudunk fix számot megállapítani, ha lezárt adatbázisról van szó, ami folyamatosan épül, arról mindig csak pillanatnyi állapotot tudunk megállapítani. A CD-ROM-os változatok esetében a teljes tételek számát olyan mezőben való teljesen csonkolt kereséssel tudjuk megállapítani (*), amely minden rekordban megtalálható. Ilyen a *Cím* és a *Típus* mező. Az utolsó CD-ROM-on található rekordmennyiség (61 115) valamivel meghaladta azt, amit az első lemez megjelenésekor állítottak. Ezek típus szerinti megoszlása a következő volt: Cikk, tanulmány: 50 823, Film: 745, Könyv: 9183, Színház: 1104.

Valójában az első csoport a tényleges tétel szám, amikor valamiről (egy könyvről, szerzőről, filmről, színházi előadásról, fogalomról) irodalmat keresünk; a másik három csoportban olyan alkotások szerepelnek, amelyekről recenzió vagy egyéb írás bekerült az adatbázisba. Az első csoport 50 823 rekordját aszerint bonthatjuk tovább, hogy folyóiratban vagy könyvben jelentek-e meg a tanulmányok, kritikák. Tartalmazó folyóirat: 32 003, Tartalmazó könyv: 18 472. Ha valaki összeadja a két számot, nem jön ki a teljes összeg. Hogy mi az, ami kimaradt, azt az adatbázis kiváló keresőrendszerének köszönhetően könnyen megállapíthatjuk, ha a teljesen csonkolt *Cikk*, *tanulmány* mezőből kizárjuk a teljesen csonkolt *Tartalmazó folyóirat* és *Tartalmazó könyv* mezőt. De ki tudja még használni a CD-ROM-ot? Szerencsére a 2007-ben lezárt adatbázis-változatnak ugyanolyan kiváló keresőrendszere van, így ott fogjuk megnézni, ezt bárki ellenőrizheti is.

Az adatbázis ismertetője, amelyet a FSZEK-adatbázis listáján olvashatunk, közel nyolcvanezer (79 808) tételről beszél, a belépés után magának az adatbázisnak a sűgójában 75 545 szerepel. Az első a valós szám. Ennek megoszlása: Cikk, tanulmány: 65 933, Film: 880, Könyv: 11 787, Színház: 1208. A Cikk, tanulmány további megoszlása: Tartalmazó folyóirat: 43 920, Tartalmazó könyv: 21 677. Ha a kettőt VAGY operátorral összekapcsoljuk, 15-tel kevesebbet kapunk, mint a kettőnek az összege (65 582), ÉS-sel összekapcsolva ezt a 15-öt is megkaphatjuk, ennyi olyan tétel van, amelyben folyóiratban és könyvben megjelent közlemény is található. A kettő együtt: 65 582 (15 közös van köztük), ezek olyan rekordok, amelyekben folyóiratban és könyvben megjelent közlemények adatai is megtalálhatók. Viszont 351 olyan tétel is van, amelyeket egyik csoportba sem soroltak be. Ezek nagyrészt olyan több részből álló közlemények, amelyeknek az egyes részei külön rekordként szerepelnek az adatbázisban, és néhány olyan közlemény,

amelynél lemaradt a forrás, ahol megjelent (Például Borbély Szilárd *Bolyai Farkas szellemi arcképe*hez című írása esetén).

A mostani adatbázisban valamivel korlátozottabbak a keresési lehetőségek, mivel egy alapvetően nem finom keresésre tervezett integrált rendszerről van szó, nem lehet bármelyik mezőt bármelyikkel szabadon kombinálni, és nem lehet bármelyik mezőben teljes csonkolást végezni. Ezért azt feltételezzük, hogy megjelenési év valamennyi rekordon szerepel, ezért a *Dátumnak* mondott szűkítési lehetőségnél a lehető legtágabb időbeli határokat határozzuk meg. Ennek az összes rekordjához nem juthatunk hozzá, de a *Túl sok találat* üzenet mellett szerencsére a rekordok számát is láthatjuk (ez a leírás pillanatában, 2016. június 9-én 114 058, tehát Koncz Károly cikkének megírása óta mintegy 2000-rel nőtt).

Milyen ennek a megoszlása, s hogyan hasonlítható össze a korábbi adatbázisokéval? A Dokumentumtípus szerinti szűkítés a következőt mutatja: Könyv, nyomtatott dokumentum: 40 086, Időszaki kiadvány: 73 971, Elektronikus dokumentum: 1. Lehetőség van szűkítésre a *Részletezve* felirat alatt felajánlott lehetőségek segítségével. A Könyv, nyomtatott dokumentum 40 086 rekordja közül 34 601 Könyv részdokumentum (cikk, tanulmány), 15 pedig Könyv kötete. Az Időszaki kiadvány, folyóirat: 73 971 rekordjából a 73 967 folyóiratcikk. Itt tehát alig van eltérés, ellentétben a könyvekkel. Hogy miről lehet szó, azt a 2016-os anyagon nézzük meg. Dokumentumtípus szerint szűkítve: június 9-én 1 311 2016-os rekord volt található az adatbázisban (pontosabban ennyi olyan, ahol Dátumként ez van megadva, de akad köztük néhány olyan, amely valójában 2015-ös). Ebből 1089 származik időszaki kiadványból (első szűkítés), és valamennyi folyóiratcikk (második szűkítés).

A 222 Könyv, nyomtatott dokumentumból 196 marad, ha tovább szűkítjük Könyv részdokumentuma (cikk, tanulmány) alapján. Ezeknél Könyv része jelenik meg a rövid találati listán Típusként, a maradéknál pedig Könyv szerepel. Ezek vagy csak egészként feldolgozott könyvcikk, vagy pedig olyanok, amelyeknek egyes tanulmányait is feldolgozták. Például Lukácsi Margit nevére 2016-ban 13 találatot kaptunk, ebből 12-t egy könyvének az egyes tanulmányai adnak, a tizenharmadik pedig maga a könyv.

A mostani adatbázis összesített tétele száma nem hasonlítható össze a korábbi változatokéval, mivel azokban benne voltak azok a dokumentumok is, amelyekről az ismertetések készültek (a típus kategóriában a film, könyv és színház), most a könyv kategóriája a könyvekben szereplő tanulmányok mellett azok forrását jelentik. Így nem igazán érdemes azt összehasonlítani, hogy a CD-ROM változat tétele száma 61 115, a 2006-ban lezárt internetes változaté 79 808, most pedig 114 058,

Az összehasonlítást a korábbi cikk, tanulmány kategória (a folyóiratban, illetve könyvben megjelent a tartalmazó folyóirat, illetve tartalmazó könyv mezőben), most pedig a részletezésnél a könyv részdokumentum és a folyóiratcikk, tehát a korábbiból a cikk, tanulmány kategórián kívül a többi típust kell levonni, a mostaniból pedig azokat a könyveket, amelyekben a tanulmányok megjelentek. Ez nagyobb mértékű növekedést mutat, mint a rekordok összesített száma.

	CD-ROM	2006-ban lezárt adatbázis	Mostani adatbázis 2016. június 9-én
Cikk, tanulmány	50 823	65 933	108 568
Tartalmazó könyv	18 472	21 677	34 601
Tartalmazó folyóirat	32 003	43 920	73 967
Teljes tételszám	61 115	79 808	114 058

1. táblázat: A FSZEK irodalmi adatbázisa három változatának legfontosabb számai

Bő kilenc év telt el az adatbázis előző változatának lezárása óta, azóta csaknem 45 000-rel nőtt a feldolgozott cikkek, tanulmányok mennyisége. Ezek éves számát is meg tudjuk keresni, de nem lehet összehasonlítani az előző változat indexlistájával (ott minden mezőnek megkaphatjuk az indexlistáját, így a megjelenési évét is), mivel abban a könyvek nem szerepelnek, sem a tartalmazó könyv, sem típusként a könyv.

Recenziók a FSZEK irodalmi adatbázisában, a Humanusban és a MATARKA-ban

De a használók úgysem a számokra kíváncsiak, hanem arra, hogy milyen információk találhatóak meg az adatbázisban. Egy típust választottunk ki, a recenziókat, példaként az utóbbi évek néhány sikeres magyar regényéről szóló írásokat. Ezek a következők: Bereményi Géza: *Vadnai Bébi*, Dragomán György: *Mághya*, Péterfy Gergely: *Kitömött barbár*, Spiró György: *Diabolina*, Závada Pál: *Természetes fény*.

A kiinduló kérdés: hogyan érdemes egy adott könyvről szóló írásokat (főleg recenziókat) keresni az adatbázisban? Különböző módszerekkel megtalálhatunk valamennyit. Kipróbáltam hallgatókkal, igazából senkinek nem sikerült a legjobb (az általam legjobbnak gondolt) módszert megtalálnia. (Arra törekedtünk, ami egyébként nem nagyon érhető el, legyen maximális a teljesség és a pontosság is, vagyis találjunk meg mindent, ami az adott műről szól, de csak azokat.)

A *Súgó*ban olvashatunk az egyszerű és összetett keresésről, a gyűjteményekről (az nem derül ki, hogy a 2007 előtti anyagot is áttöltötték már), a parancsnyelvi keresésről és a böngészésről, de az nem szerepel itt, hogy csak az összetett keresés esetében lehet a keresést az egyes gyűjteményekre szűkíteni, és egyébként sem nagyon van olyan információ, amelyik az adatbázis konkrét tartalmára vonatkozik.

A talán meglepő javaslat a megoldásra: ha adott könyvekről szóló írásokat keresünk, akkor nem kell belépni az Irodalmi adatbázisba, hanem a böngészésnél a *Tárgyszó* mezőt választjuk, beírjuk a szerző nevét, és az indexlistán megkeressük a minket érdeklő művet. Az alábbi formában találhatjuk meg:

– Bereményi Géza (1946-) *Vadnai Bébi*

Az eredeti anyagban is tárgyszavak szerint lehetett keresni a cédulák között (ez lehetett egy szerző, a szerzőnek egy adott műve, adott művének adott kiadása stb.). Ilyen módon 19 találatot kapunk, ezek közül 16 jelent meg időszaki kiadványban, 3 pedig könyv részeként.

Az olvasónak természetesebb lehet, hogy *szerzőként* gondoljon Bereményi Gézára, a *Szerző, közreműködő* mezőben böngészve 121 találatot kap, ezek között keresgélve nagyjából, de mégsem teljesen időrendben 19. tételként megtalálhatja a könyvet.

A könyv leírása után, a *Megjegyzések* között 6 írásnak a címét és a szerzőjét láthatja (több adat innen nem derül ki), a *Lásd még: Egyéb kapcsolat* utalás alapján 17 írás adatait kapja meg, tehát kettővel kevesebbet, mint a tárgyszavak közötti böngészéskor.

Lehet, hogy a használók úgy gondolják, hogy célszerű lehet az *Összetett keresés*-ben, az Irodalmi adatbázisra szűkítve a szerző nevét a *Szerző* és a címet a *Cím* mezőbe beírva kombinálni, de ennek az eredményeként egyetlen találatot sem kap. (Az irodalmi adatbázisban ebben az esetben nem Bereményi Géza a szerző, hanem a kritika, recenzió szerzője). Ha a teljes adatbázisban (*Bárm*) keresnek, a könyvtár katalógusa alapján, akkor a könyv leírásához kapcsolva megkaphatja ugyanazt a 6 megjegyzést és 17 egyéb kapcsolatot, amiről már volt szó.

Ha az irodalmi adatbázisban *Tárgyszóként* a szerző nevét, *cím*ként pedig a címet írjuk be, akkor 18 találatot kapunk (1 olyan van, ahol a kritika címében nem szerepel az ismertett mű címe, ez maradt ki).

Ha a szerző nevét és a mű címét is *tárgyszóként* írjuk be, ÉS-sel összekapcsolva, akkor mind a 19 tételt megkapjuk, és ugyanúgy akkor is, ha együtt írjuk be ezeket (szerencsére nem kell pontosan az a forma, amit az indexlistán találunk, nem kell feltétlenül tudni a szerző születésének évét). Tehát a tisztán tárgyszóként való keresés lehet a jó megoldás, csak valamivel egyszerűbb az indexlistáról való választás. Az összetett keresésnél előny lehet, hogy lehetőség van további kombinációkra, de egy adott műről való keresés esetén nem valószínű, hogy azt bővíteni vagy szűkíteni szeretnénk.

A Humanus adatbázisban a *szerző* és a *cím* mező kombinációjával próbálkoztunk először. Az öt találat közül kettő a regénynek folyóiratban megjelent részlete, kettő a regény ugyanazon kiadásának (nem is az eredeti kiadás, hanem az utánnomás) rekordja, az ötödik pedig egy interjú a szerzővel. A könyv két rekordjában összesen 4 (3+1) recenziót kapunk meg, ezek a FSZEK adatbázisában is megvoltak. Az interjú nem szerepelt a 19 találat között. Ennek a rekordjában egy olyan tárgyszólancot látunk Név – tárgyi melléktételként, amely hasonlít arra, amivel a FSZEK-ben találkoztunk: Bereményi Géza (1946-). Vadnai Bébi.

Ezt a *név (tárgyi mt.)* mezőbe illesztve 0 találatot kapunk. Ugyanígy 0 találatunk lesz, ha a mű címét elhagyjuk, és a születési évvel együtt keresünk. A születési évet is elhagyva 48 találat közül kellene válogatnunk. Ha a *cím* mezővel kombinálva keresünk, akkor 2 találatunk lesz, az egyik az interjú, a másik pedig Ungváry Rudolf esszéje a *Jelenkor*-ból, amely megkapta ugyanazt a tárgyszólancot. Ha *cím (tárgyi mt.)* mezőben keresünk a *Vadnai Bébi* kifejezésre, akkor ugyanezt a két találatot kapjuk, tehát ezen a módon a folyóiratokban megjelent kritikák nem jönnek elő. A mostani esetben célravezető lehet a *cím* mezőben keresni a *Vadnai Bébi* kifejezésre, mert megkapjuk az első (*szerző, cím*) keresés 5 találatát és Ungváry esszéjét is. Ez azonban nem működhet minden esetben (pl. gyakrabban használt szavakból álló címek esetében, különösen akkor, ha egy szóból áll a cím, mint a *Mághya*), így a legjobb megoldásnak az látszik, ha a *teljes szöveg* mezőbe írjuk a szerző nevét és a mű címét. Ugyanazokat a találatokat kapjuk, mint ebben az esetben a címre keresve. Így a továbbiakban ezt a módszert alkalmazzuk, ha egy műről az összes írást keressük, ebből ki kell szűrni a mű részleteit.

Harmadikként még a MATARKA adatbázist nézzük meg. Itt könnyebben el tudjuk különíteni a regény részleteit és a róla szóló írásokat. Ha amellet, hogy a *cím*ben keressük a *Vadnai Bébi* kifejezést, *szerző*ként kombináljuk Bereményi Géza nevével, akkor a mű részleteit kapjuk meg (hármat, egy pluszt a Humanushoz képest, az *Alföld* és a *Kortárs* mellett itt a *Jelenkor* is előjön), ha Bereményi neve is a cím része lesz, akkor pedig a műről szóló írásokat. Az így kapott 5 között kettő plusz van a Humanushoz képest (a *Holmból* és az *Irodalmi Jelenből*, ez utóbbi a FSZEK adatbázisában sincs meg), az ottani 4 kritika közül azért hiányzik egy, mert elírás miatt egy alkalommal *Vadna Bébi* került be az adatbázisba, de valójában mindet felvették.

Az eredmény: FSZEK: 19 (3 könyvben), Humanus: 6, MATARKA: 6

A további könyvekről csak egy-egy rövid összefoglalást adunk, néhány szükségesnek látszó megjegyzéssel.

– *Dragomán György: Mágya* – FSZEK: 32 (ezek közül 1 könyvben), Humanus: 8, MATARKA: 13+1 (van egy olyan találat, amely itt egyként szerepel *Ketten egy könyvről* cím alatt, a FSZEK-nél két rekordban külön szerepelnek.) Minden megvan a FSZEK adatbázisában, ami a Humanusban, a MATARKA tételei közül Vámos Miklósnak a *Figyelőben* megjelent írása hiányzik, a Humanus és a MATARKA között jelentősebb különbségek vannak.

– *Péterfy Gergely: Kitémött barbár* – FSZEK: 34 (1 könyvben), Humanus 8 (1 könyvben, nem ugyanaz, mint a FSZEK-nél), MATARKA 14. A könyvben szereplő kivétellel minden megvan a FSZEK adatbázisában, ami a Humanusban, a MATARKA-ban itt is Vámos Miklósnak a *Figyelőben* megjelent írása van pluszban.

– *Spiró György: Diabolina* – FSZEK: 16, Humanus: 2, MATARKA:7

A Humanusban sokáig csak egy tétel szerepelt, már a kutatás megkezdése után került be egy írás a *Pannonhalmi Szemléből*, ez egyelőre csak a Humanusban található meg. A MATARKA-ban a 2015. 2. szám az utolsó (ez található magának a folyóiratnak a honlapján is), a FSZEK-ben a 2015. 3. számot dolgozták fel utoljára. Ebben az esetben Vámos Miklós írása a *Figyelőből* a FSZEK adatbázisába is bekerült, a HVG szerző nélküli írása van pluszban a MATARKA-ban.

– *Závada Pál: Természetes fény*– FSZEK: 23, Humanus: 6, MATARKA: 12.

A FSZEK adatbázisából a másik kettőhöz képest ezúttal is a *HVG*-ből a MATARKA-ban megtalálható hiányzik (Vámos Miklós a *Figyelőből* ezúttal is megvan), a HUMANUS-ban a *Credo* és az *Irodalmi Szemle* közleménye plusz a MATARKA-hoz képest (fordítva sokkal több a plusz).

Összességében a FSZEK adatbázisából a MATARKA-hoz képest négy közlemény adatai hiányoznak: a *HVG*-ből és a *Figyelőből* kettő-kettő. A Humanusban is négy olyat találhatunk meg, amit itt nem: a Bereményi-könyvvel kapcsolatos két publikáció (az interjú valójában ott is megtalálható, csak a Bereményi mint szerző alatt, a mű címére nincs utalás, Ungváry Rudolf írását valószínűleg mint esszét nem vették fel), egy könyvben szereplő tanulmány és a *Pannonhalmi Szemle* várhatóan később bekerülő kritikája. Hogy mennyi plusz van a FSZEK adatbázisában a másik kettőhöz képest, annak kiszámítását az olvasóra bízom. Azt is, hogy hol kezdené a keresést, ha egy könyv fogadtatására kíváncsi, és mely adatbázisokat használná inkább esetleges kiegészítésre.

Szerző, cím	Bereményi Géza: Vadnai Bébi			Dragomán György: Máglya			Péterfy Gergely: Kitömött barbár			Spiró György: Diavolina			Závada Pál: Természetes fény		
	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M
Időszaki kiadvány	1									1					
168 óra F: 1	1									1					
Alföld FHM: 4	1	1	1	1	1	1	1	1	1				1	1	1
Bárka FM: 4				1		1	1		1	1		1	1		1
Credo FH: 2				1	1								1	1	
Critikai Lapok F: 1										1					
Édes Anyanyelvünk FM: 2				1		1	1		1						
Élet és Irodalom F: 16	3			3			4			3			3		
Életünk F: 1	1														
Eső F: 3				1			1						1		
Eszmélet FM: 1										1		1			
Figyelő F: 2 M: 4						1			1	1		1	1		1
Helikon F: 3				1			1						1		
Heti Válasz F	1						1								
Híd FM: 4				2		2	1		1				1		1
Holmi FM: 5	1		1	2		2	1		1				1		1
HVG M: 2												1			1
Irodalmi Jelen M: 1			1												
Irodalmi Szemle FH: 2				1	1								1	1	
Jelenkor FHM: 6 H: +1	1	2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1
Kalligram F: 4				1			3								
Kommentár H: 1		1													
Kortárs FHM: 2	1	1	1				1	1	1						
Korunk FH:				2	1		1	1							
Kritika FM: 1													1		1
Látó F: 3 M: 1				1		1	1						1		
Magyar De-mokrata F: 1							1								
Magyar Hírlap F: 1				1											
Magyar Narancs F: 4	1						2						1		
Magyar Nemzet F: 4	2						1			1					
Mozgó Világ FM: 4				1		1	1		1	1		1	1		1
Műút F: 6 M: 4				2			2		2	1		1	1		1
Napút F: 1				1											
Népszabadság F: 6	1			1			1			2			1		
Népszava F: 1							1								

Szerző, cím	Bereményi Géza: Vadnai Bébi			Dragomán György: Máglya			Péterfy Gergely: Kitömött barbár			Spiró György: Diavolina			Závada Pál: Természetes fény		
	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M
Időszaki kiadvány															
Pannonhalmi Szemle FM: 1 H: 2							1	1	1		1				
Székegyföld FH:2				1	1		1	1							
Szépirodalmi Figyelő FM: 2				1		1	1		1						
Tekintet F: 1										1					
Tiszatáj FHM: 3	1	1	1	1	1	1							1	1	1
Új Forrás F: 2							1							1	
Vár Ucca Műhely F: 5	1			2						1			1		
Vigília FHM: 2				1	1	1							1	1	1
Összesen	16	6	6	31	8	14	33	7	14	16	2	7	23	6	12

2. táblázat: Öt magyar regényről szóló írások magyar időszaki kiadványokban három adatbázisban

F: FSZEK irodalmi adatbázis, H: Humanus, M: MATARKA

Az öt regényről összesen 42 lapból került be kritika vagy egyéb írás a három adatbázisba. A FSZEK adatbázisába 39 lapból 119, a Humanusba 11 lapból 29, a MATARKA-ba 19 lapból 53.

A továbbiak a mostani mintára vonatkoznak, ez nem jelenti azt, hogy egyes lapokból más időszaktól ne lehetnének olyan adatbázisban is tételek, amelyekben most nem szerepel.

Összesen 6 lap volt, amelyikből mindháromban kaptunk találatokat: *Alföld, Jelenkor, Kortárs, Pannonhalmi Szemle, Tiszatáj, Vigília*. 4 olyan volt, amely a FSZEK adatbázisában és a Humanusban szerepel, a MATARKA-ban nem: *Credo, Irodalmi Szemle, Korunk, Székegyföld*. Ennél jóval több, 11 olyan lap volt, amely a Humanusban nem szerepelt, csak a másik kettőben: *Bárka, Édes Anyanyelvünk, Eszmélet, Figyelő, Híd, Holmi, Kritika, Látó, Mozgó Világ, Műút, Szépirodalmi Figyelő*. Két lapot csak a MATARKA-ban találtunk meg: *HVG, Irodalmi Jelen*. A Kommentár a szigorúan vett mintában egyetlenként csak a Humanusban található meg, ugyanakkor láthattuk, hogy az a közlemény más módon a FSZEK adatbázisában is benne volt. Ezzel szemben 18 olyan lap van, amelyet csak a FSZEK adatbázisában találhatunk meg: *168 óra, Criticai Lapok, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Helikon, Heti Válasz, Kalligram, Magyar Demokrata, Magyar Hírlap, Magyar Narancs, Magyar Nemzet, Napút, Népszabadság, Népszava, Tekintet, Új Forrás, Vár Ucca Műhely*. Ezek között vannak napilapok, hetilapok, amelyeknek nem látjuk nyomát a Humanus utóbbi éveiben (ilyeneket a Humanus elődje, az IKER adatbázis is feldolgozott, így régi tételek áttöltve ezekből is vannak a Humanusban), de hagyományos irodalmi folyóiratok is (ezek jövőjével most ne foglalkozzunk).

Összegzés

Ha önmagában nézzük, akkor azt mondhatjuk, hogy a FSZEK irodalmi adatbázisa nagyon jó hatékonysággal dolgozza fel az irodalmi művek kritikáit. De a bibliográfiákat, adatbázisokat nem lehet csak önmagukban vizsgálni. Korábban a FSZEK irodalmi adatbázisát és az IKER adatbázist volt alkalmam alaposabban összehasonlítani. Az IKER és a HUMANUS nagyon sok tekintetben különbözik egymástól. Leegyszerűsítve (csak az időszaki kiadványokat nézve, nem számítva, hogy a Humanusban tanulmánykötetek is szerepelnek): az IKER sok lapból dolgozta fel a tanulmányokat, a Humanus sokkal kevesebb lapból dolgoz fel válogatás nélkül mindent, így az irodalmi folyóiratokból a kritikákat és a szépirodalmi alkotásokat is. Korábban az irodalmi tárgyú tanulmányok voltak párhuzamosan mind az IKER-ben, mind az irodalmi adatbázisban. A recenziók csak a FSZEK adatbázisában szerepeltek, mivel az irodalminak mondott folyóiratok nem tisztán irodalmiak, a nem irodalmi tárgyú könyvek kritikáinak feldolgozását hiányolhattuk. Most ezek egyes lapokból szerepelnek a Humanusban (mivel a válogatás nélküli feldolgozás keretében ezek is bekerülnek), az irodalmi művek kritikáinak párhuzamos feldolgozását ugyanezekből a lapokból most láthattuk, sokkal több lap esetében azonban a nem irodalmi tárgyú kritikák és tanulmányok is hiányoznak. A szépirodalmi anyag felvétele miatt az Országos Idegennyelvű Könyvtár műfordítás adatbázisával is van részleges átfedés, meg a *Szépirodalmi Figyelő*ben megjelenő bibliográfiával is. Korábban a FSZEK bibliográfiája nem volt ilyen mértékben leszűkítve az irodalomra, rokon területek recenzió is bekerültek.

„Főleg az irodalom és a kapcsolódó társművészetek (film, színház, esetenként TV, zene, zenés színház stb.) és a társadalmi tudományok (társadalomtudományok) terén tárja fel az anyagot a katalógus.” – írta 1981-ben Gerbner Mihály (Gerbner Mihály: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár irodalmi dokumentációja és archívuma. Könyvtári Híradó, 1981. 2. sz. 13. p., idézi Tóth Gyula 399. p.). Most pontosan megjósolható (például az *Élet és Irodalom* egy adott számában szereplő kritikákat nézve), hogy melyik nem fognak bekerülni sehova. Miközben szimpatikus, de elég kérdéses, hogy mikor megvalósuló tervek vannak egy magyar hivatkozási index, adatbázis létrehozására, még a legértékesebb hivatkozások (egy könyv recenziói, amikor nem sok egyéb mellett megemlítenek egy művet, hanem kifejezetten arról az egyről írnak) feldolgozása sem megoldott, ha az adott mű témája film, színház, filozófia stb.

A megoldás egy olyan eszköz lehetne, amely válogatás nélkül, teljességre törekedve dolgozza fel a recenziókat. Amikor a *Könyvtári Figyelő* szerkesztőjével erről beszéltem, azt mondta, hogy már egy évtizede is ezt javasoltam. Ez annyiban igaz volt, hogy a folyóirat 2006. 1. számában megjelent tanulmányomban (*Hol vannak a recenziók?* 9-30. p.) is meg tettem. De szerepelt már abban is, amelyikben a FSZEK irodalmi adatbázisa CD-ROM változata kapcsán írtam 1998-ban, majdnem 18 éve (Murányi Péter: *Feltáratlan értékek a magyar irodalomban*, 507. p.) Ezt a mostani írás folytatásaként is meg fogom tenni. Hála Koncz Károly írásának is, amely az 55. évforduló alkalmából íródott. S ha ez az évforduló még nem is jött el, jó hogy megtette, mert az adatbázisokról írni kell, mert vannak – és hogy legyenek –, sőt, hogy minél jobbak legyenek.

Murányi Péter

157 otthoni könyvtár

Néhány évvel ezelőtt szakértők már jelezték, hogy az olvasás – mint szabadidős tevékenység – lényegesen kezd visszaszorulni (Miller és Kelley, 2014). Az olvasás visszaszorulását jelző időmérleg-vizsgálatokkal párhuzamosan az értékesített könyvek darabszáma is csökken, továbbá a könyvtári tagok számaránya is folyamatosan apad az elmúlt évek tendenciái szerint, a világon szinte mindenhol (Lankes, 2011).

A televízió és a számítógép folyamatosan teret hódít az olvasás rovására. Néhány (iskolai) könyvtári felmérés és statisztika azt jelzi, hogy a könyvtárak látogatottsága is kimerül a tanulmányokhoz szükséges könyvek kölcsönzésével és olvasásával. (Hozzá kell számítani a folyamathoz az online elérhető kiadványokat, letölthető könyveket is, amelyek konvertálhatóak e-könyv olvasóra is.) (Markless, 2016).

Mindezen megközelítések és megfontolások mutatták egy felmérés szükségességét ahhoz, hogy szakközépiskolai hallgatókat kérdezzünk meg az otthon található könyvek mennyiségéről, illetve jellegéről. A felmérés célja az volt, hogy megtudjuk, 2016-ban milyen képet mutat egy háztartásban a könyvek darabszáma és a könyvállomány összetétele.

Egy fővárosi – VII. kerületi – szakközépiskola hallgatói voltak a kutatás alanyai. Az adatfelvétel és a felmérés 2016 áprilisában és májusának első hetében történt, több szakaszban. A fókuszcsoportos beszélgetésekre pedig május utolsó hetében és június elején került sor. Az adatokat egyszerű átlagszámítással határoztuk meg.

A vizsgálat során 253 szakközépiskolást kértünk meg, hogy számolja össze (nagy tételszám esetén hozzávetőlegesen határozza meg), hogy otthonában hány könyv található, és ezek milyen jellegűek a tartalmuk alapján. Sajnos, 66 tanuló adatközlése alapján nincsenek a lakásukban könyvek, 30 hallgató adatközlése szerint pedig az otthoni könyvek darabszáma nem éri el az ötvenet.

A felmérésben résztvevő diákok mindegyike otthon lakott a válaszadás időpontjában, nem albérlésben vagy diákszállón, esetleg más konstrukcióban. A diákok mintegy 72 százaléka (181 fő) Budapest környéki településekről jár az iskolába, a többi 28 százalék (72 fő) pedig fővárosi lakos. Ezek az adatok azért lényegesek, mert a kultúrával való találkozás és a földrajzi eltér között összefüggések állnak fenn (Gereben, 1998).

A válaszok közül – önkényesen – azokat elemeztük, ahol az otthoni könyvvállomány elérte a minimum 50 darabot, ez talán megfelelő nagyságrend az elemzéshez. Ennek figyelembevételével a 157 tanuló által megadott adatok alapján számítottuk ki, hogy milyen képet mutat egy átlagos otthoni könyvtár összetétele.

A szórás igen nagy volt azok között, akik a legkevesebb és legtöbb könyvet birtokolják. 50 könyvet számolt össze négy résztvevő, a legnagyobb említett szám (becsléssel megadva) 2300 volt. Hasonló nagyságrendű adat a mintában csupán további négy fordult elő, 2200, 2100, 2040, illetve 1850 darabszámot jelölve (a számokon érezni a „becslést”). Az elemzett 50-hez közeli számok viszont sűrűn megjelentek: 59 fő jelezte, hogy otthonukban maximum 100 könyv található.

Az alább ismertetett kategóriákat, illetve besorolásokat a hallgatók válaszájának könnyebbéje miatt vezettük be. Az eredményeket kerekített százalékos formában adjuk meg, a tanulók adatai alapján kiszámolva és átlagolva.

Az önbevallásos statisztika szerint egy átlagos otthoni könyvgyűjtemény 2016-ban 278 kötetből áll, amelyek között a legrégebbi sem idősebb, mint a szülők életkora. (Ez az adat az Ifjúság2008 jelentéshez képest egy kicsit jobb eredményt mutat.) A könyvvállomány összetételében legnagyobb részt a szórakoztatóirodalmi kiadások szerepelnek. Ezek képezik átlagosan a teljes könyvkészlet 70 százalékát. A szépirodalmi alkotások aránya 14 százalék, ebben a magyar szerzők 8 százalékot tesznek ki, a külföldi írók tehát 6 százalékot. Segédkönyvek (lexikonok, enciklopédiák, különböző szótárak) 3 százalékkal fordulnak elő. Tudományos könyvek 5 százalékban lelhetőek fel. A (képes)albumok, akár turisztikaiak vagy művészeti (esetleg történelmi) 2 százalékot képviselnek; ugyanilyen arányú a gyermek-, illetve mesekönyvek mennyisége. A maradék „egyéb” besorolásba kerültek a szakácskönyvek, gasztronómiai kiadványok, (a hallgatók beszámolója alapján) a bélyegkatalógus vagy a Biblia például (4%). Ebben a kategóriában érdemes megkülönböztetni a speciális szakkönyveket (0,5%), mint az akvarisztikai művek, vagy például a fémek megmunkálásáról szóló szakkönyvek, illetve repülőmérnöki kiadványok – ahogy a válaszokban szerepelt. Ezek azonban csak nagyon kis mennyiségben és arányban voltak jelen, és a válaszadók alig több mint 4 százalékánál fordultak elő.

A két szélső véletet, vagyis annak a négy főnek a választát, aki 50 könyvet számolt, illetve az a felmérésben résztvevő, aki 2300 könyvről írt, a könyvek összetétele szerint összehasonlítottuk. Természetesen az 50 darabos könyvvállományokat is külön egyszerű átlagszámítással határoztuk meg.

Könyvek jellege	Legkisebb könyvgyűjtemény (50 db)	Legnagyobb könyvgyűjtemény (2300 db)
szórakoztató	38 db = 76%	1600 db = 70%
szépirodalom	1 db = 2%	155 db = 7%
segédkönyvek	1 db = 2%	34 db = 1%
tudományos	-	102 db = 4%
album	2 db = 4%	77 db = 3%
gyerek-, mesekönyv	4 db = 8%	89 db = 4%

Könyvek jellege	Legkisebb könyvgyűjtemény (50 db)	Legnagyobb könyvgyűjtemény (2300 db)
egyéb	2 db = 4%	48 db = 2%
szakkönyv	2 db = 4%	195 db = 8%
Összesen:	50 db = 100%	2300 db = 100%

1. sz. táblázat: Otthoni könyvtárak összetétele a darabszámok szélső értékei alapján

A szórakoztató irodalom aránya mindkét gyűjteményben közel van egymáshoz, míg a tudományos igényű kiadványok a kisebb méretű gyűjtemények esetében teljesen hiányoznak. Az albumok százalékos megoszlása is mutat egy kis hasonlóságot. Érdekes, hogy a gyerek- és mesekönyvek aránya a 2300-as gyűjtemény esetében fele akkora a százalékos megoszlásban. Egyértelműen kitűnik, hogy a darabszámot vizsgálva több mint 22-szerese a másik állománynak. A szakkönyvek száma 97-szerese a kisebb könyvtárnál, míg százalékos arányban „csak” a duplája.

A válaszok döntő többségében az otthoni könyvtárakban a szórakoztató irodalom túlsúlyáról számolnak be. Néhány esetben találkoztunk olyan gyűjteménnyel, amely nem mutatta ezt a szokványos összetételt. Az egyik háztartásban például a könyvek felét gasztronómiai és szakácskönyvek tették ki, míg egy másik esetben a segédkönyvek aránya volt 50 százalék felett, az összesen 189 kötetből. Előfordult olyan is, ahol a lexikonok és egyéb hasonló kiadványok a teljes könyvállomány mintegy 80 százalékát tették ki, feltételezzük, hogy ezeket öröklések révén sikerült összegyűjteni. Szintén különleges esetként értékelhető, amikor az otthoni könyvek közel háromnegyede útkönyv volt, vagy utazási témájú albumokból állt. Azonban művészetkedvelő szülők (és gyerekek is) akadtak a megkérdezett családokban, egy esetben az összesen 311 könyvből 245 művészettörténeti vagy annak tematikájához szorosan kapcsolódó mű szerepelt a választékban.

Az eredményeket értékelve azt a kérdést is feltettük a hallgatónak, hogyan gyarapodik az otthoni könyvgyűjteményük, illetve kik a könyvvásárlók a családban.

E második felmérésre egy héttel később került sor. A tanulókat arra kértük, hogy határozzák meg, évente átlagosan hány könyvet vásárolnak, ebből mennyi az új (könyvesbolti), valamint hogy nevezzék meg a családtagokat, akik a vásárolnak. Azt is megkérdeztük, mennyi lehet azoknak a könyveknek a száma hozzávetőlegesen, amelyeket már a szüleik vagy ők maguk szereztek be. Ezzel párhuzamosan arra is kíváncsiak voltunk, hogy az otthon található könyvek közül mennyi származik az együtt lakó családtagokon kívüli forrásból, vagyis örökölték, vagy kapták azokat a szűkebb családon kívülről. A hallgatónak szabad szavas válaszlehetőséget adtunk a feladat könnyebb elvégzése érdekében, és több mint egy hét állt a rendelkezésükre, hogy az adatokat közöljék – természetesen ezt is önkéntes alapon. A beérkezett információk szerint most már csak százalékos arányban számítottuk ki az átlageredményeket, több esetben azonban előfordult, hogy pontos számadatokkal is szolgáltak a diákok a százalékos megoszlások bemutatása mellett. (Az adatokat ugyanazok a hallgatók bocsájtották rendelkezésünkre, akik az első kérdéssorra is válaszoltak, összesen 157-en.)

Átlagos könyvbeszerzés / év (db)		Vásárló családtagok	Saját beszerzésű könyv az otthoni könyvtárban	Nem saját beszerzésű könyv
új	egyéb	szülők, (a kérdőívet kitöltő) hallgató, testvérek, nagyszülők	38%	62%
2	2			

2. sz. táblázat: Az otthoni könyvvállomány gyarapodása

Az eredményekből az látszik, hogy az otthoni könyvtárak jelenleg nagyon lassan és csak kis mértékben gyarapodnak, évente átlagosan mintegy 4 darabbal. Ezek közül kettő új beszerzésű, kettő más forrásból származik: feltehetően vagy antikvár, vagy a családon kívüli személyektől kapott példány lehet. A legtöbb könyv, amelyet a háztartások vesznek, évi 30 kötetet jelent, de ez is csak egy felmérésben résztvevő esetében fordult elő. Ellenben volt 12 olyan háztartás, ahol újonnan nem szereznek be könyvet. Sokan azonban másként jutnak hozzá az irodalmi művekhez, nem új vétel útján. Három hallgató is azt jelezte, hogy évente több mint húsz könyvvel szaporítják a könyvtárukat, amelyek nem könyvesboltból származnak. Az ilyen és ehhez hasonló válaszoknál több esetben is fel volt tüntetve, hogy a beszerzett művel antikváriumtól származnak.

Öröndetesnek tűnik az a tény hogy a válaszok szórása a vásárló családtagokra vonatkozó részben széles körű, vagyis szinte minden családtag vásárol könyvet – ha az átlagos választ nézzük. A részletes elemzésnél azonban már eltérő a kép. A nagyszülők vásárolják a könyveket a legtöbbször, őket 107 alkalommal jelölték meg a válaszadók, a szülőket pedig 84 alkalommal. A diákok 20, míg testvéreik 36-szor szerepelnek a válaszok között. Ebben az értelemben tehát az idősebb generáció a legfőbb vásárló a könyvek tekintetében, őket követik a szülők, a legkevesebb könyvet a gyerekek veszik (igaz, nekik önálló jövedelmük sincs).

Az otthoni könyvek állományából 38 százalékot, vagyis 106 darabot az együtt lakó családtagok szereztek be, az átlagos otthoni könyvek számát tekintve. 172 példányhoz – amely 62 százalékos arányt jelent – viszont más forrásból jutottak hozzá, vélhetően a nagyszülők könyvtárából kerültek a családi könyvespolcra.

Az eredményeket látva több fókuszcsoporthoz beszélgetésre is sort kerítettünk, azokkal a hallgatókkal, akik vállalták, hogy anonim módon, de a mondanivalójukat szó szerint idézhetem, ha ez szükséges a könnyebb megértés vagy a kifejezés mód miatt. Hozzávetőlegesen egy órát beszélgettünk minden csoporttal, amely idő alatt több kérdéskört is megtárgyaltunk. Egy csoport öt főből állt, olyan tanulókból, akik vállalták, hogy egymás előtt nyíltan beszélnek.

Egyértelműen kiderült, hogy a könyvek otthoni darabszáma csak akkor növekszik, ha erre megfelelő anyagi fedezet áll rendelkezésre. Ez nagyon sok háztartásra igaz lehet, a beszélgetésben résztvevő mintegy huszonöt fő közül is többen jelezték ezt a jelenséget. (Ezzel összefüggésben természetesen feltételezni lehet, hogy a lakásviszonyok sem engedik meg a könyvek, mint luxuscikkek tárolását.)

Több hallgató is egyértelműen kifejezte, hogy a szülei sem olvasnak, így előfordulhat, hogy az anyai-apai példa hiánya tetten érhető. Amennyiben az ő értékrendjükben nem jelenik meg az olvasás, ez komoly hatással van a gyerekeikre is. Ez egyértelműen

kapcsolatba hozható az olvasás fokozatos visszaszorulásával vagy eltűnésével bizonyos családoknál, és generációs problémává válik, vált. *„Bár vannak otthon könyvek, de senki sem olvassa őket. Én is és a testvéreim is inkább az internetet használjuk, meg a tévét nézzük, az egyszerűbb és szórakoztatóbb”* – vallotta az egyik diák teljes őszinteséggel. Kétségtelen tény, hogy az olvasás, mint szabadidős tevékenység, erősen visszaszorult az ezredfordulótól kezdődően. Az alternatív szórakoztató médiumok – mint az előbbi példából is látszik – már a vizuális, képernyő előtt felnövő vagy felnőtt nemzedékeknek természetesebbek. Marketing szakkifejezéssel élve, helyettesítő termékei az olvasásnak és a könyveknek. Ezek után természetesnek tűnik, hogy maga az olvasás és jó könyvek, valamint azok gyűjtése nem vonzza a fiatalabb korosztályt. Legtöbbjüknek nincs is kedvenc olvasmánya, sem kedvenc írója. Az olvasást nem élvezik, és ezért nem is tekintenek rá úgy, mint értékre, amelyre a szabadidejükből áldozhatnának.

A könyveket a hallgatók döntő többsége „használja”, nem olvassa. A kötelező szakirodalomként feltüntetett könyveket megveszik, ha nagyon szükséges, de csak azokat a részeket használják fel, amelyek éppen fontosak. *„Az egész könyvet amúgy sem kell elolvasni, csak azt, amire a tanár azt mondja, hogy ezt a részt meg kell nézni a tankönyvben is”* – nyilatkozta az egyik diák, és társai is egyetértettek vele az adott fókuszcsoportban.

A későbbiekben az is kiderült, hogy a megvásárolt tankönyveket sem tartják meg hosszú távon, csak addig, amíg tanulnak belőle. *„Ha megvan a vizsga, akkor is végül már nem kell tovább a könyv”* – így azután az otthoni könyvespolcot sem terhelik vele. A háztartásokban található kiadványok nagyobb százaléka régi, vagy „nagyon régi” a hallgatók szerint. Van nekik köztük akár húsz- és harmincévesek is, amelyeket *„már nem érdemes olvasni”*, függetlenül attól, hogy mi a tartalmuk vagy az értékük. A beszélgetés során azt lehetett kivenni a tanulók szavaiból, hogy a régi kiadású könyvek – szerintük – nem tartalmaznak aktuális mondanivalót, elavultak, és egész egyszerűen nem vonzóak. Az otthonokban megtalálható művek közül is a színeseket és sok képpel illusztrált könyveket veszik le előszeretettel a polcokról. *„Azokat elég csak nézgetni, és nem kell az egészet elolvasni ahhoz, hogy tudjuk milyen magyarul tartozik a képhez például”*. Viszont ezek a könyvek sem annyira vonzóak ma már, hogy a beszélgetésben résztvevő tanulók megvegyék azokat a könyvesboltban, ha megtetszett nekik.

A beszélgetést vállaló huszonöt főből igazából egyiküknek sem volt önálló könyvgyűjteménye, amit saját maga vett volna, vagy kérte volna különböző – például születésnap – alkalmakra. Ajándék szempontjából sem sokat számít a könyv; egyáltalán nem jellemző a családtagok kedvenc íróinak egy-egy új könyvét beszerezni, vagy a kedvelt témáról szóló műveket meglepetésként ajándékozni.

A beszélgetések a nem szokványos összetételű könyvtárak történetére is kiterjedtek. Így sikerült megtudni, hogy az a háztartás ahol a szakács- és gasztronómiai kiadványok aránya rendkívül magas volt, a család férfi tagjai három generációra visszamenőleg a vendéglátásban dolgoztak, illetve dolgoznak. Hivatásszerűen gyűjtötték a régi kiadású (tan) könyveket még a XX. század közepétől kezdődően, azután a külföldi gasztrókultúra felfedezésével már az elérhető kiadások széles repertoárját helyezték fel a polcokra. A család tagjai azonban nemcsak gyűjtik ezeket, hanem gyakran főznek is belőlük, még azok is, akiknek nem szakácsok. Így a nagyszülői hagyaték „közös családi hobbi” lett.

Szintén a nagyszülők kezdték meg abban a családban is a könyvtár megalapozását, ahol a segédkönyvek fordulnak elő magas számban. Ebben az esetben az anyai nagypa

konzervatív ízlése rakta le az alapját a könyvgyűjteménynek, amelyet a fia – nyomdász lévén – a mai napig is folyamatosan bővít. Olyan kiadónál dolgozik, ahol hasonló jellegű szótárakat, lexikonokat és más tudományos gyűjteményeket szerkesztenek és adnak ki. Ezekből a művekből vagy kapnak tiszteletpéldányt, vagy a bolti árnál sokkal kedvezményesebben juthatnak hozzá az ott dolgozók.

Érdekes, hogy az útikönyveket, vagy távoli tájakat, országokat bemutató képes albumokat olyan családok vásárolják meg előszeretettel, akiknek nem nyílik lehetőségük rendszeresen külföldre utazni. A könyvekkel azonban számos érdekes helyre „eljutottak” már, és a karosszékben ülve fedezik fel a világot, klasszikus utazók élménybeszámolóiból, illetve azok modern kiegészítéseként útikönyvekből és városkalauzokból.

A művészettörténeti albumok gyűjtését előszeretettel végző család mindkét felnőtt tagja – akiknek a fiuk jár szakközépiskolába – hivatásos művészettörténész. Nemcsak a művészet történetével és elméletével foglalkozó könyvekből, de a közgyűjtemények anyagáról és a jelentősebbnek számító időszak kiállításokról, valamint azokról újságokban megjelenő szócikkekről is komoly gyűjteménnyel rendelkezik. Ezeket egészítik ki a festészeti vagy szobrászati albumok, de található otthon építészeti és grafikai témájú mű is.

Összességében úgy tűnik, hogy az otthoni könyvtárak jellemzően a családok szórakozását szolgálják, de a szórakoztató regények és más művek mellett azért felkerülnek a polcokra a komolyabb tartalmú könyvek is. Számos háztartás rendelkezik olyan kiadványokkal, amelyek speciális érdeklődési körre vallanak, ám manapság ezek az otthoni gyűjtemények lassan gyarapodnak.

JEGYZETEK

Gereben Ferenc (1998): Könyv, könyvtár, közönség. OSZK, Budapest.

Ifjúság2008 Gyorsjelentés. ncsszi.hu/download.php?file_id=1402 (Letöltés: 2016. április. 26.)

Lankes, R. D. (2011): The Atlas of New Librarianship. MIT, Cambridge.

Markless, S. (szerk.) (2016): The Innovative School Librarian. Facet Publishing, London.

Miller, D. és Kelley, S (2014): Reading in the Wild. Jossey-Bass, San Francisco.

Dóra László

Összefoglaló a *Fogalmak, adatgyűjtési eljárások a könyvtári statisztikában* című információs napról

2016. június 16-án az Országos Széchényi Könyvtárban került megrendezésre a K 1.0 műhelynap-sorozat statisztikai adatközlés tárgyú, *Fogalmak, adatgyűjtési eljárások a könyvtári statisztikában* című információs nap a Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának szervezésében.

A statisztikakészítés során sok gondot okoz, hogy eltérően értelmezzünk fogalmakat, eltérő módon számítunk értékeket. Az információs nap lehetőséget adott arra, hogy a statisztikában szereplő fogalmakat egységesen értelmezzük, ennek megfelelően az adatok összehasonlíthatók legyenek. A napot a statisztika készítése során tapasztalt problémák, felmerülő kérdések megbeszélésére szántuk, ugyanis a statisztika megújításával külön munkabizottság foglalkozik. Az információs napon kb. százhuszan vettek részt. Jöttek kollégák a legtöbb megyei könyvtárból, számos városi könyvtárból és szakkönyvtárból, valamint a nagy felsőoktatási intézmények könyvtáraiból, továbbá a nemzeti könyvtárból is.

A programon az előzetesen feltett tisztázandó kérdéseket válaszoltuk meg. A regisztráló résztvevőktől számos kérdést kaptunk. Kifejezetten az érvényben lévő adatszolgáltatási űrlap fogalmainak magyarázatára, az adatlap kitöltésére koncentráltunk. Sok előzetes kérdés valójában véleményt fogalmazott meg, ezekre most nem térünk ki, de természetesen ezeket is rögzítettük majdani felhasználás céljából.

A programot **Fehér Miklós** osztályvezető köszöntője nyitotta meg, amelyben ismertette a nap célját, menetrendjét, valamint bemutatta a nap előadóit Bognár Noémi Erikát és Somogyi Józsefet, továbbá a nap moderátorát, Tóth Mátét.

A nap első, *A tíz leggyakoribb hiba a statisztikai adatlap kitöltésénél* című előadásában, **Bognár Noémi Erika** röviden bemutatta azokról az évről évre előforduló hibákat, amiket nagyszámú adatszolgáltató elkövet, ezért érdemes odafigyelni rájuk.

A tíz leggyakoribb hiba a statisztikai adatlap kitöltésénél

A szűrővel jelzett mezők kitöltése a statisztikai adatlapon

A könyvtári statisztikai adatlap szűrővel jelzett mezőit a fiókkönyvtárak és az ellátott könyvtári szolgáltató helyek esetében nem kell kitölteni. A szűrőkítés csak a papír adatlapon látható, az elektronikus statisztikai programban nem. A megyei könyvtárak az elektronikus felületen már a statisztika kitöltésének kezdetén át tudják venni a kitöltési jogot a szolgáltató helyektől, így a megyei könyvtárak kezdettől fogva kezükben tudják tartani az adatszolgáltatást.

Az adatszolgáltató (könyvtár/ellátó – könyvtár/ szolgáltató hely) teljes nevének megadása

A könyvtár Alapító Okiratában, ennek híján egyéb alapdokumentumban rögzített névalakot adjuk meg. A KSZR-ben ellátott szolgáltató helyek esetében a Könyvtári, Információs és Közösségi Hely, településnév [1997. évi CXL. tv. 64.§ (3) pont] formát használjuk. Rövidítéseket ne alkalmazzunk.

A megszünt könyvtárakkal kapcsolatos adatszolgáltatás elmaradása

Az adatlapot akkor is ki kell tölteni, ha a tárgyévnek csak egy részében működött a könyvtár. Ennél a kérdésnél nem a december 31-ei állapotot kell figyelembe venni.

Az állományadatok hiányos és hibás megadása

Az állományadatokra vonatkozó statisztikai táblázat (4.1. táblázat) kitöltésénél az 1-8. vagy a 9. sor összegét a 10. sorban is meg kell adni. A tárgyévben beszerzett állomány értékét, valamint a kifizetett számlák alapján megadott állománygyarapításra fordított összeget ezer forintban kell megadni.

A kurrens folyóiratok példányszámának megállapítása

A nyomtatott kurrens folyóiratok esetében a példány az adott címhez tartozó előfizetések, ajándékpéldányok számát jelenti, nem egy hírlap, folyóirat tárgyévi összes számát kell beírni.

Az internethasználat nem egyenlő a távhasználattal

Az internethasználat az a személyes használati alkalom, amelynek során a használó a könyvtárban elhelyezett, internetkapcsolattal rendelkező számítógépeket veszi igénybe vagy a könyvtár vezeték nélküli internetéhez kapcsolódik. A távhasználat a könyvtár online szolgáltatásainak használatát jelenti.

A munkaiügyi létszámadatok téves megadása

A részmunkaidős foglalkoztatásra vonatkozó 2. oszlopba egy egész számot kell beírni, amely a részmunkaidőben foglalkoztatott munkatársak száma. A 3. oszlopba nem egész szám is kerülhet, amely nem nagyobb a 2. oszlopba beírt értéknél.

A részmunkaidős létszám átszámítása. A részmunkaidős munkavállaló által ténylegesen teljesített munkaóraszámot kell osztani egy teljes munkaidőben foglalkoztatottra eső teljesített munkaórással. Például egy teljes munkaidőben foglalkoztatott havi 174 órát teljesít, akkor a 2 fő havi 40 és 1 fő 120 órát teljesítő részmunkaidős átszámított létszáma $(2 \cdot 40 + 1 \cdot 120) / 174 = 1,15$ fő.

A pénzügyi adatok közlése

A pénzügyi adattáblát csak az önálló gazdálkodású könyvtáraknak kell kitölteni. Fontos, hogy az összegeket itt is ezer forintban kell megadni.

Az adategyeztetés elmaradása

Az EMMI internetes kulturális statisztikai rendszerébe számos önellenőrzési funkciót építettek be. Ha két, ugyanarra vonatkozó adat nem egyezik, akkor hibát ír ki a rendszer. A 4.1. *Állomány* táblázat 10. sorába beírt összesen értékeknek egyenlőnek kell lenniük a *Közkönyvtárak melléklapja* 10.2. *táblázat* 1-3. sorába beírt adatok összegével. Ugyanilyen kapcsolat van az 5. *táblázat* regisztrált használóinak száma és a 10.3. *táblázat* 1-3. sora között.

Az ellátókönyvtár melléklapjának hibás kitélése

A 11. *táblázat* első sorába csak a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszerben ellátott szolgáltató helyeket kell beírni.

Az első előadást követően **Somogyi József** beszélt a statisztikai adatszolgáltatásról, valamint válaszolt az előzetesen és a helyszínen feltett kérdésekre. A kapott kérdéseket témakörönként, 37 dián mutatta be.

Általában a statisztikáról

A 1442-es statisztikai adatgyűjtés célja az, hogy az adatszolgáltatók összesített adatait kronologikusan (idősorosan) vizsgálhassuk. Számos további adatot gyűjthet a könyvtár, de erről önmaga dönt. Fontos, hogy két könyvtár adatát csak nagy körültekintéssel lehet összehasonlítani, hiszen nagyon eltérő körülmények között, más-más feltételekkel működnek. A statisztika az adatszolgáltató intézmény önmagához és országos trendekhez való viszonyítását teszi lehetővé. Ezt rögzíti az MSZ ISO 11620:2000 *Könyvtári teljesítménymutatók (Information and documentation — Library performance indicators)* szabvány is, amikor kimondja: a teljesítménymutatók ugyanabban a könyvtárban a különböző időpontokban nyújtott teljesítmény összehasonlítására használhatóak!

A 1442-es adatlap alapját az ISO 2789:2013(en) *Information and documentation - International library statistics* nemzetközi szabvány képezi.

Kérdések és válaszok

Vizsgálja-e valaki a könyvtári statisztikában, a megyei könyvtár éves munkatervéhez szükséges szakmai mutatók körében, valamint a KSZR beszámoló- és munkaterv-sablon adataiban az egymással történő megfeleltetést?

Nagyon fontos a különböző adatszolgáltatási területek fogalmainak egyneműsítése. Ugyanakkor az ismételt kérdezés felesleges. Ha másra (máshogy) kérdez rá valamely felület, akkor annak van létjogosultsága.

A szervezetileg egységet alkotó, de fizikailag elkülönült könyvtárak esetében mit tekinthetünk egy könyvtárnak?

A szervezetileg összetartozó intézményhálózat (például egy egyetem könyvtári rendszere – kivéve, ha a helyi döntés másként nem rendelkezik) egységes adatszolgáltató. Viszont, ha más településen működik egy szervezeti egység, annak célszerű külön jelentést tennie, mert ezzel biztosítható, hogy a statisztika települési szinten tudja láttatni a könyvtári ellátás volumenét.

A jelentett használói létszámokat bármilyen formában ellenőrzik-e?

Igen, az adatlap összes adata ellenőrzésre kerül. Ezt szolgálja az elektronikus felületbe beépített kontroll, a megyei feldolgozó központ kontrollja, az országos feldolgozó központ kontrollja, a KSH által is alkalmazott ellenőrzési módszerek alkalmazása.

A könyvtár online szolgáltatásainak mérésére milyen statisztikai mérőeszköz, szoftver az ajánlott? Ehhez lehet-e módszertani segítséget kapni és kitől?

A Könyvtári Intézet tett korábban kísérletet arra, hogy a mérésre szülessen egységes ajánlás. Ennek kapcsán vitát generált, de közös álláspont mégsem tudott kialakulni. Így jelen pillanatban nincs ajánlás.

A felsőoktatási könyvtárak részére nem kellene-e külön modul kialakítani az adatlapon?

Statisztikai szempontból a felsőoktatási könyvtár szakkönyvtár, aminek van saját modulja.

A tárgyév és a tanév eltérő időütemű. Az adatszolgáltatás során mit vegyünk figyelembe?

A statisztika a tárgyév december 31-ei állapotot tükrözi, a tanévben tevékenykedő könyvtáraknak is tárgyévi jelentést kell adniuk.

Hogyan határozzuk meg a szolgáltató közönség létszámát?

Ennek értékét maga a könyvtár határozza meg. Szolgáltató közönségnek azt tekintjük, akiknek érdekében a könyvtárat létrehozták, működtetik. A Könyvtári Intézet javaslata szerint a települési könyvtár (beleértve a megyei könyvtárat is) a székhely település lakosságszámát tekintse bázis adatnak, és ezt korrigálja (például egy iskolaváros) az egyéb használókkal. A megyei hatókör esetén azért nem a megye lakosságát javasoljuk, mert az ellátott szolgáltató helyek külön közlik adataikat, így azok ismételt megadása nem célszerű. Felsőoktatási intézmény esetén a szakmai és a hallgatói összlétszám lehet a bázisadat. Országos hatókör esetén bázisként számoljunk az adott szakterülethez köthető teljes lakossággal. A nemzeti könyvtár bázisa a teljes lakosság.

Pontosan mit jelent a helyben kölcsönzés?

A könyvtáron belül, például a könyvtár zárt raktárából, kölcsönzési nyilvántartás mellett kölcsönzött dokumentum, amelyet fizikailag nem visz ki az olvasó a könyvtárból, de a kölcsönzés így is megvalósul. Ennek számít a könyvtár által készített és állományba vett nyomtatott vagy elektronikus másolat helyben kölcsönzése is. A helyben kölcsönzés lényege, hogy a kölcsönzés ténye nyilvántartásba kerül. Ha nincs regisztráció, akkor a raktárból kihozott könyv helyben használatnak minősül, oda számítsuk be.

Pontosan mit jelent az elektronikus dokumentumok kölcsönzése?

Mindazokat az eseteket, amikor regisztráció mellett a könyvtár az egyébként szabadon nem, vagy csak helyben használható elektronikus dokumentumokat időben korlátozottan érvényes kóddal hozzáférhetővé teszi az olvasó számára.

Lehetne-e a könyvtári óra kifejezést, ami nem minden könyvtártípusban értelmezhető, felhasználóképzésre módosítani?

A használóképzés nagyon tág fogalom, szinte minden olvasóval való foglalkozás használóképzés (is) egyben. A könyvtári óra több is, más is, hiszen itt a könyvtárban

tartott, a tanmenet által előírt iskolai óráról van szó, amelyet tarthat pedagógus, de könyvtáros(tanár) is. Ha az adott könyvtár nem tart ilyet vagy nem ad helyet neki, akkor ne jelölje be az adatlapon.

Lehetne-e az adatlap 2.18. pontjában lévő internethasználatot értelmezni? (PC-k használata / WiFi-kapcsolódások / WiFi felhasználók?)

A könyvtárban elhelyezett, internetkapcsolattal rendelkező PC-k használata, valamint a könyvtár által biztosított WiFi-hez saját géppel történő kapcsolódások száma számít ide.

Az informatikai ellátottság táblázatban a hálózatba kötött számítógépekről tudunk számot adni, hol van lehetőség a könyvtár tulajdonában lévő laptopok számának rögzítésére?

A laptop ugyan mobil eszköz, de használható hálózatba kötve, amennyiben így van, számuk beírható.

A „Munkanapló a könyvtárak részére” útmutatója nem egyértelmű abban, hogy a belső hálózaton tárolt digitizált fénykép az audiovizuális dokumentum vagy elektronikus dokumentum. Hova soroljuk?

A statisztikai adatlapon a képdokumentumok közé írandók be.

Amikor megadjuk az állománygyarapításra fordított összeget a KIFIZETETT SZÁMLÁK alapján (ezer Ft), akkor az egyetemi könyvtárak esetében az egész egyetemre vonatkozó adat kerül ide. Helyesen járunk el? (mert minden évben visszakeresnek az adat nagysága miatt).

Ha a könyvtár állományba veszi az egész egyetem összes beszerzett dokumentumát, akkor az egész egyetemre vonatkozó adat kerüljön ide.

Hogyan állapítsuk meg a regisztrált használók / aktív használók számát? (pl. a könyvtár szolgáltatásait csak az online felületeken, távhasználatnál igénybe vevők (adatbázisok, repozitóriumok használata) regisztráltak számának-e?)

Nem számítanak annak. A regisztrált használó (hagyományos nevén: beiratkozott olvasó, könyvtártag) név szerint regisztrált. Az aktív használó egy másik regisztrációt kíván meg: olyan beiratkozott olvasó vagy napijegyes számít ide, aki a tárgyévben legalább egyszer használ könyvtári szolgáltatást (és nem a mosdót). Mindkét kategória lehet több vagy kevesebb a másiknál. Mindkét kategóriára vonatkozik a regisztrálás követelménye. A távhasználat alapvetően regisztrációmentes. Amennyiben mégis történik regisztráció, akkor ez beszámolható az aktív használók közé. Ne felejtjük el, a távhasználat esetén esetről, alkalomról beszélünk, míg a használók esetében főkről. A használókat tehát azonosítani kell tudni, és egy (táv)használót csak egyszer számíthatunk be. Ha a könyvtár több elkülönült részlegben működik (épületen belül vagy másik épületben), akkor dönthet úgy, hogy a részlegek külön regisztrálnak. Ebben az esetben a beiratkozások összeadhatóak. Az összesítés összeadással történik.

Új használó az, akinek a tárgyévet megelőző évben volt regisztrációja, de az nem volt érvényes?

Ha nem volt érvényes, akkor igen. És természetesen az is új, akinek semmiféle beiratkozása (regisztrációja) nem volt.

Aktív használó – mire jó ez a szám?

A 2005-ös szabványosítás során vezettük be az aktív használó fogalmát, de érezzük, a magyar könyvtártársadalom ezt a kategóriát nem fogadta be. Lehetséges módosí-

tás esetén törölni javasoljuk majd az adatlapról.

Az aktív használók közé beszámolhatóak-e az ODR-t használók, a reprográfiai szolgáltatást igénybe vevők, a kiadót igénybe vevők?

Amennyiben ezek a könyvtár szolgáltatásai és megvalósul a regisztráció, akkor igen.

A személyes használatok számát egy nagy könyvtár esetében csak becsülni lehet. Jó ez így?

Személyes használat az, amikor a használó vagy megbízottja személyesen betérve használja a könyvtárat. A könyvtár ismételt felkeresése újabb használatot jelent. A könyvtár nem könyvtári célú rendezvényeinek (kiállítás, előadás) közönsége nem számít ide. Ha a használatok számát nem lehet megállapítani, a látogatások számát kell megadni vagy megbecsülni. A belépésszámlálóval felszerelt könyvtárak számoljanak a kilépésekkel és a személyzet mozgásával is. A személyes könyvtárhasználat lényegét tekintve látogatások számával egyezik meg. A könyvtárak, amióta vannak, mérik, és a becslés is jó adatnyerési forma.

A használatot és a látogatászámot meg kell különböztetni egymástól!

Országosan nem lehet, a könyvtárak 90 százalékában a kettő egyezik. (Valóban különbözik a kettő, de az országos statisztikának nem feladata az ilyen mértékű cizelláltság.) Amelyik könyvtárnak fontos, mert szeretné összevetni önmagát más hasonló könyvtár hasonló adatával, akkor meg kell egyeznie azzal-azokkal, hogy ők is gyűjtsék.

A személyes használatból az internethasználatot hogyan mérjük? Mi a helyzet az EDUROAM-mal?

Használati napló vezetésével. A helyben kezdeményezett EDUROAM azonosítóval történő internethasználat is beszámít.

Mit jelent a távhasználat? Az „OPAC, honlap” sorban mi képezte a számítás alapját? Ha az olvasó egyáltalán felkeresi a honlapot, vagy azok a kattintások külön számításba veendőek, amelyekkel az olvasó a honlapunkon keresgél, tájékozódik a különböző felületeken?

A hazai gyakorlat, hogy (szinte) mindenki a honlapon esett kattintások számát adja meg. Ez a szabvány fogalmának felel meg, ami szerint a virtuális látogatás (virtual visit): a használó kapcsolódása a könyvtár webterületéhez könyvtáron kívülről, függetlenül a megtekintett oldalak vagy elemek számától.

A telefon, e-mail használatot hogyan számoljuk? (kéne rá egy mérési módszer).

Strigulával, becsléssel (pl. reprezentatív időszak alapján) stb.

OPAC, honlap esetében mit vegyünk figyelembe? Session-öket? Nem lehetne katalógusok megnevezést használni (OPAC helyett), illetve a honlapra, közösségi médiára rákérdezni?

Többé-kevésbé mindenki a honlapon esett kattintások számát adja meg, ezt számoljuk. Az OPAC helyett valóban írhatunk elektronikus katalógust. A közösségi média nem a könyvtár webterülete, ezért a statisztika ennek mérésére (legalábbis egyelőre) nem terjed ki.

A közvetlenül (helyben)használt dokumentum: értelmezhetetlen, mérhetetlen. A kölcsönzői helybenhasználat ellenőrzését, mérését hogyan kell kivitelezni a gyakorlatban?

A közvetlen (helyben használt) dokumentum: az olvasó által a szabadpolicról a könyvtáron belüli használatra levett dokumentum. Számosságát megállapíthatjuk

becsléssel, visszaosztáskor, mintavétellel, a használók meginterjúvolásával vagy más módon. A szabadpolcon való böngészés is ez, ha kézbe kerül a mű. A helyben kölcsönzés regisztrált, ekkor a használó kérelmet tölt ki, így a folyamat ez alapján mérhető.

A könyvtárközi kölcsönzési statisztikájába beleszámítanak-e a hálózatban működő könyvtár egységei közötti kérések?

Nem, ebben az esetben egy könyvtáron belüli átkölcsönzésről van szó, nem pedig két könyvtár közötti kölcsönzésről.

A „Beérkezett kérés” fogalma pontosan mit fed? A beérkezett kérést (pl. e-mail), vagy a kért dokumentumok számát (pl. egy e-mailben több cikket/ könyvet is kérnek)?

A kért dokumentumok számát.

A feljegyzett referenzkérdések összesítésére, kiértékelésére van-e valamilyen sztenderd eljárás?

A referenzkérdések összesítése nem jelenthet problémát. A kiértékelés általános elemzési szabályok szerint történik. Tipizálás alapján csoportokat képzünk. Az eligazítással (mi hol található, hogyan használható) és az adminisztrációval kapcsolatos kérdés nem számít referenz kérdésnek.

Hallottuk, hogy a rendezvényekről részletesebb tábla szerepel a következő évi statisztikában (életkorok szerinti megoszlás szempontjából). Meg tudja valaki erősíteni vagy cáfolni ezt a hírt?

Nem tudjuk sem cáfolni, sem megerősíteni. Erről a hivatalos könyvtári statisztika nem tud. Más szerv (pl. egy pályázat kiírója) kérhet részletesebb rendezvénystatisztikát.

A tájékoztatás kapcsán bemutatjuk az online katalógus használatát, az egyes olvasóknak külön-külön, kb. 5-10 perc időtartamban. Ez használóképesnek számít?

Minden beszámítható annak, amely képezi a látogatót a könyvtár használatára.

A csoportos leltárkönyveken belül megkülönböztetjük a szak-, szépi- és gyermekkönyveket, de megoszlók a szokás, hogy a gyermek szakkönyveket a szak- vagy a gyermekkönyvekhez soroljuk. Melyik a jobb megoldás?

Ebben az esetben nincs egyedüli jó megoldás. Az alkalmazandó gyakorlatot a könyvtár dönti el, és a gyűjteményi szabályzatában rögzíti.

Az adatlap rákérdező az idegen nyelvű könyv/folyóirat számra. Van ennek értelme?

Ma már nincs, javasolni fogjuk a módosítást.

A „dokumentum” fogalom definícióját megkaphatnánk? (pl. füzet/ kötet/ cikk/ oldal/ lapszám).

A szabvány szerint a dokumentum rögzített információ vagy anyagi tárgy, amely a dokumentációs folyamatban egységként kezelhető. A felsoroltak lehetnek egységek, azaz lehetnek adott esetben dokumentumok is.

A folyóiratok és az e-dokumentumok számának meghatározása problematikus (folyóiratcím? évfolyam? lapszám?). Az e-folyóiratok címenként számolandók? A könyvtári repozitóriumok egy adatbázisnak számítanak? A bennük található dokumentumok száma kell?

A tárgyévben beszerzett hírlap, folyóirat, digitális időszaki kiadvány adatait kell közölni. Több egységről összesítve jelentő könyvtár esetén a címek száma (féleség) megállapításához az átfedéseket ki kell szűrni; a példányokat össze kell adni. Ha ez

nem lehetséges, a jelentést készítő könyvtári egység adatait kell közölni. A példány az adott címhez tartozó előfizetések, ajándékpéldányok száma és nem azonos egy hírlap, folyóirat tárgyévi összes számával! Digitális időszaki kiadvány: elektronikus hírlap, folyóirat, amelyhez a könyvtár maga vagy konzorcium tagjaként hozzáférési jogot szerzett.

Elektronikus dokumentum: elektronikusan tárolt adatok (tények, bibliográfiai adatok és szövegek) gyűjteménye közös használói felülettel, az adatok keresésére és kezelésére szolgáló szoftverrel. Nem tartozik ide az, amelyik az interneten ingyenesen elérhető. Az adatbázisokat külön-külön kell számba venni, még akkor is, ha ugyanazon a felületen találhatóak. A szabvány alapján.

Mi a képdokumentum definíciója és a számolás módszere?

Ahogy a könyvtár a saját szabályzatában rögzíti. Általában darab-darab, kép-kép. A statisztika darabot kér, de nem kívánja eldönteni, hogy egy digitalizált kép nyersváltozatát vagy későbbi formáit külön dokumentumként vegye-e számba a könyvtár. Szabvány: audiovizuális dokumentum (audiovisual document): dokumentum, amelyben [...] a képek az elsődlegesek, és amelynek megtekintéséhez speciális eszközök szükségesek. Útmutató: Hang- és képdokumentum (a lentiekén kívül): számítógépen tárolt álló- és mozgókép- [pl. pdf, ppt, jpg, bmp, gif, png, avi, mpg, mp4] vagy „csak” hangfájl [pl. wav, mp3, wma, aup)]. [...] Képdokumentum: Dia, írásvetítő fólia, mozgófilm, videokazetta, DVD. Darabszámot kell megadni.

Nem lenne célravezetőbb, ha külön táblázatban szerepelnének az ellátott szolgáltatóhelyek és külön az ellátók, a nyilvános és a szakkönyvtárak adatai?

A megyei könyvtárak többségének (13-nak) ez a gyakorlata, külön lapot töltenek ki az ellátásról.

Egyéb vélemények, kérdések

A fenntartó a felsőoktatási intézményekben nem engedélyezi, hogy a több településen működő könyvtárakról külön jelentsenek statisztikai adatokat.

Ha tehetjük, próbáljunk érvelni a külön jelentés mellett. Az adatok összeadása nem probléma, de az összesített adatok alábontása már nem lehetséges. A könyvtár és a fenntartó érdeke is, hogy az egységeiről legyen részletes kimutatása.

Az e-mailben való hosszabbítással kétszer kerül be az adat a statisztikába. (kölcsonzés és távhasználat) Ez így jó?

Igen.

OPAC-ban való hosszabbítás távhasználatnak számít?

Igen.

A használóképzés rendezvény-e?

Igen.

Az öt alkalomból álló felhasználóképzés egy vagy öt alkalom?

A válasz a képzés jellegéből fakad. Ha egy egymásra épülő képzésről van szó, akkor egy alkalom, ha öt, tartalmában nem egymásra épülő, önállóan is elvégezhető képzési alkalomról van szó, akkor lehet öt.

Könyvtárbuszszal ellátott települések pénzügyi adatait hogyan kell beírni az adatlapra?

Ezeket az adatokat nem kell rögzíteni.

Az ellátott településeken dolgozókat és a fiókokban dolgozókat együtt lehet-e számolni az ellátó könyvtárban dolgozókkal?

Nem.

Ha a bért és a létszámot elosztjuk, nem reális adatokat kapunk.

Ez így van, nem is szabad a kettőt elosztani.

Aggályos a rész munkaidős dolgozókat és a teljes időben dolgozókat egy táblázatba írni.

Nem látjuk az aggály okát.

Bognár Noémi Erika – Fehér Miklós – Somogyi József

Országos múzeumi és könyvtári központi fejlesztés

2016. augusztus 9-én, a „Széchenyi 2020” keretében megjelent az EFOP-3.3.3-VEKOP/16 **Országos múzeumi és könyvtári központi fejlesztés**, amely a könyvtári területet érintő kiemelt pályázati felhívás. A felhívás kedvezményezettje és megvalósítója a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK). A fejlesztés konzorciumban valósul meg a Szabadtári Néprajzi Múzeummal, de elkülönült fejlesztési tevékenységekkel és támogatási összegekkel.

A FSZEK pályázati összege: 1 milliárd forint; a megvalósítási időszak: 36 hónap.

Kötelező együttműködő partnerek: a Könyvtári Intézet és a megyei könyvtárak.

A központi fejlesztés területei:

- módszertani fejlesztés;
- szaktanácsadói-koordinátori hálózat kialakítása és működtetése;
- mintaprogram-csomagok, könyvtári kompetencia-fejlesztő foglalkozások kidolgozása
- és megvalósítása;
- kommunikációs és disszeminációs tevékenység;
- szakmai monitoring tevékenység.

A fókuszterületek: olvasási, szövegértési, digitális és információkeresési készségek, kompetenciák fejlesztése, valamint tanulást támogató tevékenységek.

A felhívás részletei megtekinthetők

a <http://www.palyazat.gov.hu/megjelent-az-orszagos-muzeumi-knyvtari-kzponti-fejlesztis-felhvs> címen.

A költő és a könyvtárosok

A több mint fél évszázada Miskolcon élő Serfőző Simon a város és Borsod-Abaúj-Zemplén megye legismertebb költője. Hivatalos felmérés ezt ugyan nem bizonyítja, de hogyné lenne az, hiszen 1965 óta részt vesz a város és a megye irodalmi életében – mint szerző, mint szerkesztő, mint kiadóvezető. Az itt élő, valamiképpen ide kötődő írók, költők közül ő dicsekedhetne a legmagasabb kitüntetésekkel, állami elismerésekkel, de nem dicsekszik, sőt, kifejezetten halk szavú, csendes hangú, bár határozottan fogalmazó személyiség. Amikor idén megkapta a Kossuth-díjat, és sorra keresték fel a hírlapírók, tévé- és rádióriporterek, hogy munkásságáról és a díj fogadtatásáról kérdezzék, ő előbb azokról az itt élt pályatársairól emlékezett meg, akik szerinte szintén megérdemelték volna az elismerést. A miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár munkatársai először a könyvtárban gratuláltak a díjhoz, hiszen gyakran megfordul itt a költő, de gondoskodtak arról is, hogy méltó ünnepségen köszönthessék a városban élő olvasói, tisztelői, pályatársai. A Múzsák Kertje Alapítvánnyal összefogva *Serfőző Simontól, Serfőző Simonról* címmel irodalmi műsort rendeztek tiszteletére a Miskolci Nemzeti Színházban, ahol a színpadkép is a könyvtárat, az írók és olvasóik legjellemzőbb találkozási helyét idézte.

Serfőző Simont miskolci költőként szoktuk emlegetni, hiszen életének jelentős része ehhez a városhoz kötődik, bár Zagyvarékaszon született, a falu közelében lévő tanyán nőtt fel, és írásainak jelentős része is az ott szerzett élményekből táplálkozik. Leggyakrabban a szülőföldjüket elhagyni kényszerült, ingázásra, otthontalanságra ítélt emberekért emeli fel szavát. Leginkább a vidék pusztulása, a magyarság jövője, nyelvünk romlása foglalkoztatja. „*Szólni s nem is akármit, ez az én dolgom*” – fogalmazta meg feladatát a költő.

Serfőző Simont helyi szerzőként tartja számon a szolnoki Versey Ferenc Könyvtár is, hiszen szülőhelye Jász-Nagykun-Szolnok megyében van, Szolnokon járt iskolába, első versei a *Szolnoki Néplapban* jelentek meg, egy ideig dolgozott is abban a szerkesztőségben. A költő ma is Zagyvarékasra jár haza, mert ott tud igazán nyugodtan írni, alkotni. A szülőföldjéhez való ragaszkodását mutatja, hogy népi előadásra alkalmas dramatikus műveket írt az ott élők számára. A község fennállásának 650. évfordulójára készült az 1997-ben bemutatott *At az időn* című eseményjáték, és a 2000-ben előadott *Jövőlátó*, amelynek fő cselekményszála István királyt és korát idézi, egy másik eseménysor pedig a magyar történelem néhány jellegzetes képét villantja fel.

Serfőző Simon 2012 óta Zagyvarékas díszpolgára. Miskolcon 2011-ben kapta meg a Pro Urbe-díjat, előtte többször neki ítélték Miskolc város irodalmi díját. A szakmai

elismerések – a Radnóti-, a Szabó Lőrinc-, a József Attila-, a Kölcsey-, az Arany János-díj, a Balassi Bálint-emlékkard – mellett 1994-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti keresztjét, 2012-ben a Magyar Érdemrend középkeresztjét, és az idén – a Magyar Írószövetség és Miskolc város többszöri felterjesztése után – a Kossuth-díjat.

Serfőző Simon a katonaság után, 1965-ben került Miskolcra, tehát amikor 1966-ban a Szépirodalmi Kiadó gondozásában megjelent első verseskötete, a *Hozzátok jöttem*, már ebben a városban élt. Évekig az itteni irodalmi lap, a *Napjaink* szerkesztőségében dolgozott, 1968 és 1975 között a versrovat vezetője, 1975-től pedig a lap szerkesztője volt. A *Napjaink* megszűnése után a *Holnap* alapító főszerkesztője lett, részt vett az *Új Holnap* szerkesztőségének munkájában is. Állandó résztvevője – kuratóriumi elnöke, előadója, hallgatója – a Tokaji Írótabornak. A miskolci székhelyű *Felsőmagyarország Kiadó*t 1993 óta vezeti, 1995-től szerkeszti a Tokaji Írótabor tanácskozásainak anyagát közreadó köteteket. Tagja a Magyar Írószövetségnek, 1982-ben lett az írószövetség észak-magyarországi titkára, majd 2011-ben az elnöke, 1986 óta a Magyar Írószövetség választmányi tagja. A *Napjaink* versrovat-vezetőjeként, majd szerkesztőjeként nagyon sok fiatal író, költő indított el a pályán. Így jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Miskolcot számon tartsák a hazai irodalmi életben. Erre az időszakra esik két országos szinten is jegyzett irodalmi csoportosulás, a Hetek és a Kilencek megalakulása. Költészetük kibontakozásához nagy mértékben hozzájárult az itteni folyóirat. Később, 1990-től, a *Holnap* főszerkesztőjeként, amikor már nagyobb befolyása volt a lap egészére, azért dolgozott, hogy a lapban hangsúlyosan jelen legyenek a vidéki Magyarország gondjai. Nemzeti szellemiségű folyóiratot kívánt szerkeszteni. Arra törekedett, hogy ne legyen kirekesztő a lap, minden irodalmi irányzatnak helye volt benne, bár azok a szerzők kaptak nagyobb teret, akik hasonlóan gondolkodtak a világ dolgairól, mint ő. A *Holnap* megszűnése, illetve átalakulása után a *Felsőmagyarország Kiadó* vezetőjeként igyekezett továbbhaladni azon az úton, amelyet a *Holnap* főszerkesztőjeként kijelölt. Hosszú lenne felsorolni, milyen sok értékes könyvet jelentetett meg a kiadó. De mindenképpen figyelmet érdemel a Kiss Gy. Csaba irodalomtörténnel közösen szerkesztett két sorozatuk, a *Felföldi Kincsesár* és a *Felsőmagyarországi Minerva*. E könyvek ennek a vidéknek az irodalomtörténeti szempontból is kuriózumnak számító kincsei.

A Miskolcon élő írók, költők közül Serfőző Simon az egyetlen, aki tagja a Magyar Művészeti Akadémiának. Az akadémiai székfoglaló előadását – 2014. május 16-án – *Versek és háttérük* címmel tartotta meg. Arra kereste a választ, hogy művei milyen környezetben gyökereznek, milyen emlékekhez kötődnek. Beszélt a XX. század borzalmairól, a háborúk pusztításáról, a falvak lakóinak megnyomorításáról, az erőszakos tévesztésekről, a kitelepítésekről, az ingázásra ítélt falusiak otthontalanságáról, a magyar vidék pusztulásáról. A laudációt tartó Jánosi Zoltán irodalomtörténész is kiemelte Serfőző Simon ragaszkodását szülőföldjéhez, a sorsközösség vállalását övével, sorsát „példázatosnak” nevezte. *„A költő annak – a »fényes szellők«' utáni – nemzedéknek a tagja, amelyik komolyan merete venni a jelszavakban köréjük mázolt szabadságot. Ezért lett sorsa sorozatos elszigetelés, partra vetett élet: a sokaságból kilábaló, a »nép fiát« a népre mutogató hatalom fékezte meg újra meg újra sorsívében. Nemzedékét a fiatalon s megroppantott lélekkel halálba menők nemzedékeként jegyezheti az idő. B. Nagy László, Soós Imre, Kamondy László, Gerehes Endre, Szabó István, Hajnóczy Péter, Ratkó József sorsa várta őt is, de szívósságával és dacával kitérítette a gengszter-kezeket, és megőrizte eleven vonásait és pillantásait a jövőnek. Még kiadót is alapít – a számos folyóirat-szerkesztés és irodalmi*

tisztségviselés mellett – a másik Magyarország szavát örökítve papírra a kuruc szelekkel körbeilelt Felső-Magyarországon. Tekintete történelmi tanulságot üzen, pillantása az elmúlt felszázad honi történetében: a helyét, reményeit kereső vidéki Magyarországe” – fogalmazta meg Jánosi Zoltán, aki vállalta a költő következő kötetének szerkesztését, és természetesen azt is, hogy ő írja az utósót. Serfőző Simon legújabb könyve, az összes verseit tartalmazó *Arcunk az égen* – a tervek szerint– 2016 második felében jelenik meg az Antológia Kiadónál.

A Kossuth-díjas költő tiszteletére szervezett színházi-könyvtári irodalmi est végén is Jánosi Zoltán méltatta Serfőző Simon munkásságát, a város nevében pedig Kiss Gábor alpolgármester köszöntötte a költőt.

Serfőző Simont természetesen leginkább költőként emlegetjük, pedig írt prózai műveket, regényt, elbeszéléseket, sőt drámákat is, ezek közül kettőt, az *Ottbontalanok* és a *Rémhírűvők* című színpadi művét a Miskolci Nemzeti Színház is bemutatta. De ő is első-sorban költőnek tartja magát, bár ha felvetődik a kérdés, hogy melyik az ő valódi műfaja, azt szokta mondani: minden téma kiválasztja a maga műfaját. Amikor pedig másokkal is megosztja alkotásait, a megjelenésükkel el is engedi műveit, és azok tovább élnek. Ezt bizonyította ez a tiszteletére rendezett *Serfőző Simontól, Serfőző Simonról* című műsor is. Kocsis Csaba énekmondó előadásában két megzenésített Serfőző-vers is dallá lett. A versmondóknak, Balázs Istvánnak és Koncz Károly Györgynek köszönhetően újabb hangsúlyokkal, lehetséges olvasatokkal gyarapodtak a költemények; a két színész, Szabó Irén és Szatmári György által felolvasott elemzések, kritikarészletek pedig abban segítettek, hogy megismerjük a költő munkásságával kapcsolatos szakmai véleményeket. Az előadás talán legemlékezetesebb percei azok voltak, amikor Ren Domonkos, a Fazekas Utcai Általános Iskola II. osztályos tanulója felolvasott egy részletet a *Gyermekidő* című Serfőző-regényből. A tanyán felnőtt szerző múltidézése mellett benne volt ebben az előadásban a városban élő gyermek rácsodálkozása az időben és térben is távoli világra, de érződött a mai kisdíák tisztelete a művész iránt.

A költő és a könyvtár kapcsolatát bizonyítja, hogy a színházban tartott köszöntő más-napján – április 14-én, a könyvtárosok világnapján – Serfőző Simon Kossuth- és József Attila-díjas költő mondott emlékbeszédet a Hernádi Istvánné, a volt Miskolci Városi Könyvtár egykori igazgatója tiszteletére készült emléktábla avatóünnepségén a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár Szabó Lőrinc Könyvtárának udvarán. Ez a múltidézés is a könyvtár, a könyvtárosok és a költő együttműködésének szép példáit idézte: a könyvbemutatókat, az egykori hatalommal, a szigorú politikai szempontokkal is szembe menő, a valódi értékeket felismerő és az olvasók számára megmutató könyvtárosok munkájának jelentőségét.

Serfőző Simon évtizedek óta makacsul harcol egy fokozatosan lepusztuló világ megmentéséért. Pedig tudja: „*a versekkel közvetlenül nem lehet hatni a világban végbemenő folyamatokra*” – fogalmazta meg a vers értelmét kereső kérdésünkre válaszolva. De azt is elmondta: „*muszáj beszélőnünk azokról az áldatlan állapotokról, amelyekkel naponta szembesülünk. Nem futamodhatunk meg a bajok számbavétele elől, mindenkori felelősége ez az írástudóknak. Bármennyire csökken is a versek, s általában az irodalom iránti érdeklődés, a szellemi élet nem állhat meg. A műveknek meg kell születniük...*” – És el kell juttatni az olvasókhöz!

Pálfalvi Mária
(1947-2016)

Szomorú, lesújtó hírt kaptam. Kozman Bálint osztotta meg ezt a nagyon rossz hírt: szeretett édesanyja, Pálfalvi Mária eltávozott. Döbbsentem ülök a számítógép előtt! Bár nagyon jól tudtam, hogy Babi régóta betegeskedik, de valahogyan mégsem ér el a tudatomig, hogy Ő már nincs többé. Nyugdíjazása óta küzdött a halálos kór ellen, nem adta fel egykönnyen. Már-már úgy tűnt, hogy szervezete mégis diadalmaskodik a gyilkos betegség felett. Töretlen erővel küzdött, hiszen Babi nagy küzdő volt!

Nagyon régóta ismertem Őt és egész családját. Kati leányom és az Ő fia, Bálint egy óvodai csoportba jártak. Így reggelente gyakorta találkoztam Vele és férjével, Kozman Gusztival, a kiváló előadóművésszel. Bár mindig siettünk, egy-két szót azonban mégis tudtunk váltani. Akkor még nem gondoltam, hogy évekkel később kollégák leszünk. Babi és én is népművelő-könyvtár szakot végeztünk az 1970-es évek elején. Babi igazi nagy tudású, igen művelt könyvtáros volt, életeleme volt ez a szép hivatás, az olvasók szolgálata.

A Videoton Oktatási Központ könyvtárának volt évekig a vezetője. Irányítása alatt az intézmény fontos láncszeme volt Székesfehérvár kulturális életének, egészen a rendszerváltozásig. Ez a fordulat azonban „magával vitte” az intézményt. Babi a szakszervezeti könyvtárosság után kénytelen volt váltani. Neményi László, a Székesfehérvári Városi Könyvtár igazgatója áthívta a Mészöly Géza utcai tagkönyvtárba, Lakatos Ferencné Ritával együtt. Hamarosan nagyobb megbízatást kapott, a Széna téri Könyvtár vezetőjévé nevezték ki. Ez volt a Városi Könyvtár legnagyobb egysége. Babi hosszú éveket töltött el a könyvtár élén, egészen nyugdíjba vonulásáig, 2007-ig dolgozott itt.

Könyvtára sokat tett a megyeszékhely közművelődésért. Rendezvényei kuriózumzámba mentek; számos kiváló színművész, eladóművész, író, költő, közgazdász, meteorológus volt az intézmény vendége, előadója. Munkatársaival nagy gondot fordítottak az olvasók tájékoztatására, a számítástechnikai kultúra fejlesztésére, a nyugdíjasok részére nagy sikerű internet-tanfolyamokat szerveztek. Kollégái is sokat tanulhattak és tanultak is tőle! Mivel elvégezte a zenei könyvtári szakot, nagy gondot fordított a komolyzenei ismeretterjesztésre is. Mivel magam is nagyon szeretem a komolyzenét, sokszor együtt hallgattuk Beethoven, Mozart, Bach, Händel, Haydn, Schubert, Chopin, Liszt klasszikus műveit, Luciano Pavarotti, Jose Carreras, Plácido Domingo áriáit.

„*Mors certa, hora incerta!*” – tartja a latin mondás, vagyis „*A halál biztos, órája bizonytalan!*” Nem tudhatjuk, mikor hajózzunk át Charon csónakjával az alvilági Styx folyón! De bármikor is, egy igaz embert gyászolunk! Viszont vigasztaljon bennünket az a tudat, hogy Pálfalvi Mária csak fizikai értelemben halt meg. Munkássága, emléke ugyanis mindaddig a szívünkben él, amíg mi bírjuk az életet és emlékezhetünk rá!

Babi, nyugodjál békében, hiszen sokat dolgoztál életedben!

Pálfalvi Mária temetése június 29-én, szerdán 13 órakor volt a székesfehérvári Béla úti temetőben. Ekkor kísértük utolsó földi útjára.

Csató József

Könyvtári metamorfózis

Sipos Anna Magdolna, a Pécsi Tudományegyetem oktatója még 2015-ben publikálta *Könyvtári reneszánsz: könyvtárak az információs társadalomban 2.0¹* című kötetét, írt is róla több ízben a szakajtó, így hát a recenzió tárgya sokaknak már ismerős lehet. Írásunk apropója, hogy a Kossuth Kiadó gondozásában a jól ismert NÉRO sorozat részeként először e-bookként kiadott könyvet a Ventus Libro Kiadó nemrég bővített tartalommal, hagyományos, nyomtatott formában is megjelentette. Dicséretre méltó, hogy – mint az a kötet előszavában olvasható – mindez az elektronikus kiadás „*mai kiadói viszonyok közötti*” sikerességének köszönhető. Tehát a szerző, noha szakítva a bevett gyakorlattal, lemondott a nyomtatott kiadás primátusáról, most mégis kézbe vehető a printelt verzió, ugyanakkor az első edíció gyakorlatát továbbvíve, a második kiadás is elérhető digitálisan.

A szerző deklarált célja, hogy a vonatkozó szakirodalom felhasználásával, és főként a létező statisztikai adatok elemzésével reális képet adjon a magyar könyvtári ellátórendszer XXI. század eleji helyzetéről, egyszersmind fogódzót nyújtson egy olyan időszakban „*amikor a közgyűjteményi szféra és közöttük a könyvtárak munkája, teljesítménye semmiféle nyilvános fórumon nem áll a középpontban, amikor rendre találkozhatunk a könyvtárak, a könyvtárosok jelenét és jövőjét megkérdőjelező laikus és potenciát megjegyzésekkel*” (9. p.). Sipos Anna Magdolna e kihívásokkal teli korszak könyvtári rendszerét mint az információs társadalom meghatározó intézményi szegmensét vizsgálja, mert őszintén hiszi – és könyvében is azt kívánja bizonyítani –, hogy „*a könyvtár és a tőle elválaszthatatlan könyvtáros szakma nem megszűnőben, hanem átalakulóban van*” (uo.).

A kötet címe – *Könyvtári reneszánsz* – már önmagában is kifejezetten figyelemfelkeltő, és a hozzá társított borítófotó, a Salt Lake City-i Közkönyvtár tágas, többszintes modern enteriőrije tovább erősíti bennünk az érzést: a „korszerű könyvtár” nem csupán a szavak szintjén létezik, az idea, a megannyi szempontnak és feltételrendszernek megfelelni képes modern könyvtári intézmény igenis megvalósítható.

Mindezek pedig az előszóból imént idézett gondolattal összhangban a szakma hazai helyzetének pozitív szemléletű narratívájára engednek következtetni, hiszen a *reneszánsz* – mint kifejezés és mint történeti utalás – címbe való beemelése is egy megújulni, újjászületni látszó professziót feltételez, és a könyvtárak felívelő korszakát vetíti előre. Talán nem véletlen, hogy az első kiadás kritikái? is az optimista hangvételt érezték meghatározónak.

De hogy ezt mennyire igazolja a könyv tartalma, arra csak a fejezetek ismertetése adhat megfelelő választ.

Miután az első kiadás recenziói – kiváltképp Hegyközi Ilona *Könyvtári Figyelő*ben megjelent írása – korábban már precízen és behatóan ismertették a munkát, ezért most kizárólag a kötet lényegesebb megállapításainak bemutatására szorítkozom. Míg bizonyos részeket behatóbban, más részeket felületesebben vagy csak említés szintjén ismertetek. Teszem mindezt azért, mert az első és második kiadás között – túl azon, hogy a kötet kilépett a virtuális keretek közül – csupán egyetlen lényeges különbség figyelhető meg, amely az elemzések során használt adatsorok időintervallumának kiszélesítését jelenti, azaz 2013 helyett immár 2014 a „korszakhatár”. Nyilvánvaló, hogy ez a különbség nem elhanyagolható, mivel újabb elemzéseket és megállapításokat tett lehetővé az új kiadás tekintetében, ezek azonban nem írták felül az első kiadás végkövetkeztetéseit, mindössze árnyalták, kiegészítették.

A kötet lényegi része 12 fejezetre tagolódik, amelyeket egy direkt ehhez a kiadáshoz írt rövid előszó, illetve bevezető előz meg, és persze a felhasznált szakirodalom és a statisztikai adatok forrásjegyzékének közlése követ. A fejezetek számával ellentétben a könyv tartalma mindössze három fő tematika mentén mozog, ezeket osztotta fel a szerző nagyon logikusan, kisebb tartalmi egységekre, amelyek a következők: (1.) az internet használatának változásai, (2.) meghatározó nemzetközi szakmai szervezetek, az Európai Unió, illetve Magyarország könyvtár- és információügyi dokumentumaiban megfogalmazott trendek és stratégiák, és végül (3.) a magyarországi könyvtári szolgáltatások statisztikai elemzése, különös tekintettel az elektronikus szolgáltatások, illetve a személyes és távhasználat kérdéskörére.

Az első tematikát felölelő fejezetek (1-2.) az internethasználat adott időszakra (2005-2014) vonatkozó mennyiségi és minőségi változásait veszik górcső alá. A szerző nem véletlenül kezdi vizsgálódásait az internethasználattal, hiszen az információs társadalomba való becsatlakozás nélkülözhetetlen feltétele az internet-hozzáférés. Nemzetközi és hazai statisztikákat egyaránt kiértékel e részben, de a Magyarországra vonatkozó kimutatások természetesen jóval hangsúlyosabbak. Az internethasználat nemzetközi trendjeinek felvázolása viszont megfelelő alapot teremt a hazai viszonyok értékeléséhez. Forrásként többek közt a *Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság*, a *Központi Statisztikai Hivatal*, az *EUROSTAT* és egy Pécsen végzett kutatás³ adataira támaszkodik, amelyek a későbbi fejezetek során is forrásként szolgálnak majd.

Elsőként néhány alapvető terminus tisztázására kerül sor. A *digitális megosztottság* fogalma – amelynek megjelenése a 2000-es évekhez köthető – ma már nem korlátozódik a számítógéphez és az internethez való hozzáférés, illetve a hozzájuk köthető tartalmak elérésének, használatának problematikájára. Később éppen ezért vezették be az *elsődleges* és *másodlagos digitális megosztottság* kifejezéseket, valamelyest árnyalva az eredeti fogalmat. Tudniillik az első az eszközökhöz és szolgáltatásokhoz való hozzáférést foglalja magában, a másik viszont a minőségi használat kérdésével foglalkozik, de másodlagos digitális megosztottság helyett már *digitális egyenlőtlenségről* is szokás beszélni. Vagyis az informatikai eszköz – legyen az asztali számítógép, laptop vagy bármilyen egyéb mobil információs eszköz – és az internet megléte az információs műveltség megszerzésének csak az alapja, de hogy az informatikai infrastruktúrát milyen színvonalon és mire képes használni az adott felhasználó, az bizony messzire vezető kérdéseket vet fel; ráadásul sok-

kal nehezebb vizsgálni, mint hogy hány háztartásban van szélessávú internet. Az viszont világosan látszik, hogy ugyan eltérő mértékben, de mind az elsődleges, mind a másodlagos digitális megosztottság párhuzamosan jelenlévő problémák a világ minden részén.

Figyelemre méltó tény, hogy az internetpenetráció, vagyis az internet elterjedtségének mértéke rohamos növekedésen ment keresztül a vizsgált időszakban. *„A világ teljességét figyelembe vevő ITU statisztika szerint a száz lakosra jutó internethasználók száma tíz év alatt több mint négyeszeresére emelkedett [...] körülbelül két és félevente megduplázódott a használók száma”* (13. p.) De persze a fejlett, illetve a fejlődő országok esetében jócskán eltérő növekedési ütemről beszélhetünk. Érdekes megállapítás, miszerint az internetpenetrációt 65-70 százalékig viszonylag egyenletes ütemben lehet növelni, ekkor azonban megtörik a tendencia, a növekedés alábbhagy, mivel bizonyos társadalmi csoportok (például a mélyszegénységben élők, idős korú személyek) elérhetetlenek, vagy tudatosan elzárkóznak az internethasználattól. De az internet-hozzáféréssel bíró felhasználók számának növekedése esetén is fennáll az előfizetők között húzóó információs műveltségbeli különbség.

Magyarországon 2010 és 2013 között következett be robbanásszerű emelkedés az internethasználat tekintetében, 2014-re pedig az előfizetések száma már 7 millió fölé emelkedett. Országos különbségek azonban jócskán vannak, a lakóhely, a jövedelem, az iskolázottság, az életkor jelentősen befolyásolja az internetelőfizetést. Míg a nagyvárosokban élők háromnegyede legalább heti rendszerességgel internetezik, addig a kistelepülések lakóinak csak alig több mint fele internetezik heti gyakorisággal (15. p.). Mivel a kistelepüléseken eleve kevésbé kiépített az internethálózat, kevesebb szolgáltató van jelen, ebből következően kisebb az árverseny, vagyis drágább az internet-előfizetés, mint a nagyobb és rendszerint tehetősebb városokban.

Ennek ellenére az egyéni előfizetők száma 2013-ban már az összes előfizető háromnegyedét, az üzleti előfizetéseket pedig már csak annak egynegyedét tették ki. Ebben meghatározó szerep tulajdonítható a mobil eszközök elterjedésének, vagyis az okostelefonoknak és a tableteknek. Nem véletlen, hogy 2013-ban már a háztartások 61 százalékában van internet-hozzáférés, így a 2003-as adatokhoz viszonyítva 2013-ra *„a magyar lakosság internethasználatára több mint háromszorosára, 66 %-ra növekedett”* (20. p.). Az idősebb korosztálynak is egyre nagyobb százaléka használ számítógépet és internetezik, sőt, lassacskán elmosódni látszik a digitális bennszülöttek és a digitális bevándorlók közt feszülő különbség. Legalábbis ami az internethasználat kérdését illeti – derül ki a már említett 2014-es, nem reprezentatív pécsi kutatás adataiból. Ebből azt is megtudhatjuk, hogy a kutatásban résztvevők – felsőoktatási hallgatók, diplomás dolgozók – milyen gyakorisággal és mire használják a világháló lehetőségeit. Az eredmény önmagáért beszél: a válaszadók zöme gyakorlatilag folyamatosan „online” van, böngészőikben a tanulással, majd a munkával, kutatással, kapcsolattartással és közösségi fórumokkal kapcsolatos könyvjelzők fordulnak elő a legnagyobb gyakorisággal.

Igen érdekes, hogy a felmérésben résztvevő hallgatók és dolgozók munkájukhoz és tanulmányaikhoz honnan szerzik be a szükséges információt. Mivelhogy a lehetséges 10 kategória közül a könyvtár a 3., illetve 4. helyre szorult náluk. Az első helyen természetesen az internetes források állnak, amelyek között jócskán van könyvtárak által előállított, szolgáltatott tartalom, de erről *„a használók nem, illetve alig vesznek tudomást, pontosabban szólva az nem érdekli őket”* (27. p.). Valamelyest árnyalja a képet, hogy *„míg köznap információk megszerzésében a könyvtárak kétségkívül háttérbe szorultak, addig a tudományos és a szakmai infor-*

mációk esetében továbbra is igen jelentős szerepük maradt, sőt a hallgatóknál [...] a könyvtár, illetve a könyvtár által közvetített tartalmak megmaradtak az elsődleges forrásnak” (28. p.).

A kötet talán leginformatívabb, egyben legfontosabb részéről most nem mondanánk többet. Térjünk át inkább a második tematikára, amely hat fejezetet (3-8.) foglal magába, amelyek a könyvtár- és információügy fontosabb stratégiai dokumentumait tárgyalják. E fejezetek célja a könyvtárügy főbb trendjeinek meghatározása az említett dokumentumok ismerete tükrében. Nem meglepő, hogy ebben a részben szintén a nemzetközi trendeken keresztül jutunk el a hazai viszonyokhoz. Előbb az UNESCO kommunikációs és információs programjával ismerkedünk meg, majd sorra kerülnek ALA és az IFLA által kiadott dokumentumok, az Európai Digitális Menetrend, végül elérkezünk a magyar stratégiai dokumentumokhoz.

E dokumentumok meglehetősen részletes elemzésének köszönhetően nemcsak az adott szervezetek könyvtárakkal kapcsolatos irányelveiről kaphatunk képet, de a jövőre vonatkozó lehetséges irányvonalak is felsejlenek és konkrét célok is megfogalmazódnak.

Az UNESCO a könyvtárakat stratégiai fontosságú intézményként tartja számon, mind a szélesebb közönség, mind a tudományos közösségek tekintetében. Hangsúlyozza a tudáshoz való egyetemes hozzáférés kiterjesztését, beleértve a fogyatékkal élő személyeket és más hátrányos helyzetű társadalmi csoportokat. A szervezet a cenzúramentes internet és az állami kutatások tudományos eredményeinek nyílt hozzáférést (Open Access) publikálása mellett foglal állást.

Az IFLA a „*magánélet és a személyes adatokra vonatkozó védelem*” (41. p.) fontosságát hangsúlyozza, az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) pedig újradefiniálta „*az egyes könyvtár-típusok jelenségeit és feladatait*” (43. p.), a gazdasági világválság ugyanis az amerikai könyvtárakon is mély sebeket ejtett. Egyebek között az iskolai könyvtárosok száma közel ötezer fővel csökkent, de a közkönyvtárak költségvetéseit is megszorítások érték.

Még hosszasan ismertethetnénk a különböző dokumentumokat, mindenesetre a digitális készségek fejlesztése, a digitális információszolgáltatás bővítésének hangsúlyozása szinte mindegyikben helyet kap.

Végül térjünk át a harmadik tematikára (9-11. fejezet), a kötet utolsó részére, amely a magyarországi elektronikus könyvtári szolgáltatások elemzését foglalja magában. Szó esik bennük az összes jelentős elektronikus szolgáltatásról: az EISZ-ről, az EBSCOhost-ról, a MEK-ről, az EPA-ról a MATARKA-ról és ezek használati és egyéb statisztikáiról, sőt mi több, rövid történetük is helyet kapott a könyvben. Kimondottan érdekes adat, hogy az EISZ, a MEK, az EPA és a MATARKA „*együttesen évente mintegy tízmillió nagyságrendű forgalmat bonyolítanak le [...]*”, azaz „*naponta mintegy 25-27 ezer használat jellemzi összességében az e-szolgáltatásokat*” (74. p.). Az utóbbi években pedig „*valamennyi könyvtár típusnál folytatódott a korábbi években is általános jelenség: a személyes használat mérséklődése*” (78. p.). De bizonyos könyvtár típusokban ezt jócskán ellensúlyozza a távhasználat növekedése. Viszont – ahogy azt a szerző több ízben megjegyzi – mikroszintű vizsgálatok, vagyis a távhasználat pontos meghatározása nélkül aligha alkothatunk pontos képet könyvtáraink távhasználatáról.

*

Sípos Anna Magdolna kötete mély merítésű, egyben részletgazdag elemzéseket tartalmazó összefoglalás, amelyből ezúttal csak néhány fontosabbnak ítélt megállapítást emelhetünk ki. A szerző az utóbbi évtized statisztikai adataiból kívánt a lehetőségekhez mérten éles képet kirajzolni hazánk könyvtárügyéről, az információs társadalom keretei

közt elfoglalt helyéről, teljesítményéről és (lehetséges) szerepéről. Célját be is teljesítette, de minthogy minden valamire való könyvben akad hiba, így ebben a kötetben is akad néhány.

Sajnos, számos sajtóhiba tarkítja a szöveget és a tördelés is hagy némi kívánni valót maga után, a fekete-fehér diagramok pedig sokszor egészen átláthatatlanok. Mindezek ellenére e komoly statisztikai adatokra támaszkodó, kimondottan adat- és információgazdag könyv méltán tarthat számot a szakma figyelmére, és minden bizonnyal a felsőoktatásban is haszonnal forgathatják majd.

De hogy válaszoljunk végre az írásunk elején feltett kérdésre, miszerint igazolja-e a könyv tartalma az első kiadás recenzensei által megfogalmazott optimista hangvételt, háttározott nem a válaszuk. Ezért aztán némi ellentmondást érzünk a valódi tartalom és a cím sugallta mondanivaló között. A *Könyvtári reneszánsz(?)*, – kérdőjellel a végén – vagy a *Könyvtári metamorfózis*, utalva a távhasználat dominanciájára talán sokkal kifejezőbb lett volna. Sipos Anna Magdolna ugyanis két lábbal áll a földön, könyve mentes minden túlzó optimizmustól. Ehelyett inkább a könyvtárak valódi lehetőségeiről: szolgáltatásaik megerősítéséről és kiterjesztéséről ír.

JEGYZETEK

1. Sipos Anna Magdolna tíz évvel korábban publikált tanulmánya *A könyvtárak az információs társadalomban* (= Tudásmenedzsment, 7. évf. 2006. 2. sz. 40-60. p.) előzménye és egyben kiindulópontja is *Könyvtári reneszánsz* című kötetének. A két publikáció között a könyv alcíme – *Könyvtárak az információs társadalomban 2.0* – teremt kapcsolatot. A cikk összegző gondolatait a bevezetőben is idézi, lényege: „a könyvtárak korszerű és a társadalmi elvárásoknak megfelelő működési keretei kirajzolódtak” (12. p.).
http://epa.oszk.hu/02700/02750/00014/pdf/EPA02750_tudasmenedzsment_2006_02_040-060.pdf
2. Legfőképp erre az írásra gondolok: Hegyközi Ilona: Könyvtári jövőkép – optimista szemmel = Könyvtári Figyelő, 25. (61.) évf. 2015. 4. sz. 539-541. p.
3. Sipos Anna Magdolna - Varga Katalin - Egervári Dóra: Net! Mindenekfelett? : Kompetenciák a Digitális Univerzumban. Pécs : PTE FEEK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015.
<http://mek.oszk.hu/14700/14787/>

(Sipos Anna Magdolna: Könyvtári reneszánsz. Könyvtárak az információs társadalomban. 20.0. 2. bőv., kiad. Budapest, Ventus Libro, 2016. 111 p.)

Tóth Béla István

Egy élet a tudományért, a szülőföldért

Szabó Ferenc bibliográfiája

A Békés megyei kulturális intézmények (múzeum, könyvtár, levéltár) példás összefogásával jelenhetett meg a közelmúltban, Héjja Julianna Erika főlevéltáros összeállításában az a hiánypótló kézikönyv, amely a megye kulturális doyenje, Szabó Ferenc történész, néprajzkutató, szerkesztő, tudományos szervező életművét összegzi.

A szokásos módon fölépített, a néhány apró szeplőt leszámítva, tisztességes, korrekt munka a majd' hatvanévi tiszteletreméltó pálya ívét 611 címleírásban mutatja be az olvasóknak, érdeklődőknek. Az egészből 595 tétel saját munkájának címe, 16 pedig úgymond a róla szóló irodalmat tár föl. Az utóbbiak alacsony száma akkor válik érthetővé, ha meggondoljuk, hogy Szabó Ferenc levéltár-, majd múzeumigazgatóként végzett szintén fontos, eredményes szervezőmunkája mellett, kevesebb ideje maradt önálló kutatásra. Ilyen irányú, széles spektrumú tevékenysége, figyelme azért kiterjedt nemcsak a szeretett Orosháza meg Békés megye múltjának vizsgálatára, de a szomszédos Csongrád gazdaság- és művelődéstörténetével is foglalkozott. (Megszerkesztette például a *Hódmezővásárhely története* országos elismerést kiváltó második kötetét.)

Ami az említett néhány apró szeplőt illeti, lényegében nem zavarják a gyűjtemény használhatóságát, említésük csupán a teljesség, pontosság kedvéért történik. (Esetleg némi segítséget adhatnak a használónak.) A bibliográfia címében az „írásainak” kifejezés egyrészt tautológia, másrészt nem pontos, hisz nemcsak tőle, hanem másoktól származó szövegeket is tartalmaz az opus. A minuciózus, talán kissé túlságosan is pontos címleírások zsúfoltnak tűnnek; az összes szereplő, érintett, rendező, kiadó, szervezet, intézmény teljes, hivatalos nevének hosszú sorokban való felsorolása miatt időbe telik kihüvelyezni, hogy mi történt, hol, mikor, melyik szereplő milyen funkciót töltött be. Olykor az annotáció is összeolvad a címleírással. Kevesebb talán tényleg több lett volna. Pillanatnyi zavart okozhatnak az áttekinthetőségben a bőven alkalmazott írásjelek is: például egyenlőségjel, hullámvonal, kettőspont egymás mellett (606. sz.). Előfordul, hogy egy címleírás többször megismétlődik (578, 606, 608. sz.). Említendő hiánynak tartom, hogy kitérítéseiről, elismeréseiről nem tájékozódhatunk sem a címleírások közt, sem a mutatóban. E sorok írója is csak a bibliográfia előszavából értesült ezekről. Ami a mutatót illeti, túlteng benne a tulajdonnevek aránya. A tárgyszavak – amelyekből több és pontosabb lett volna szükséges – sokszor túl általánosak (például *életmód, földművelés*). Semmitmondó névjeleket (pr, –y—n, Cs. Á.), ha nem tudjuk föloldani, nincs értelme mutatóban szerepeltetni.

Mindezeket leszámítva, a szakma számára hasznos, fontos kézikönyv született. Köszönjük Héjja Julianna Erika főlevéltárosnak és Szabó Ferencnek.

(Héjja Julianna Erika: Szabó Ferenc írásainak bibliográfiája 1995-től 2016-ig. Gyula, Munkácsy Mihály Múzeum, Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára, Békés Megyei Könyvtár, 2015. 122. p.)

Kőszegfalvi Ferenc

Egy tájszótárról – úgylis mint helyismeret, úgylis mint kézikönyv

„A területileg differenciálódott nyelvváltozatokat nevezzük gyűjtőnéven nyelvjárásoknak. Az egyes nyelvjárásoknak többé-kevésbé önálló nyelvi rendszerük van, bár az önálló nyelvi rendszereket mindjában elmossa a szomszédos nyelvjárások és még inkább az irodalmi és köznyelv egyre fokozódó hatása” – olvassuk a meghatározást Kálmán Béla *Nyelvjárásaink* című alapvető monográfiájában¹. Ugyanitt kapunk áttekintést a legfőbb nyolc magyar nyelvjárástípus sajátosságairól, közöltük a székely (és csángó) dialektus hangtani, morfológiai, szókészletteni, mondatszerkesztési vagy épp jelentéstani jellemzőiről. Az egyik legjellegzetesebb hangzású magyar dialektus a székelyeké, ennek a köznyelvi alakoktól eltérő szavait a jeles erdélyi szocio- és etnolingvisztikus, Sántha Attila gyűjtötte össze *Székely szótár* című munkájában. A rövid, ám találó cím pontosan jelzi, hogy a szerző a székely nyelvjárást egyetlen szempontból, a szókészlet felől mérte föl. E sajátos szókészlet fölmérésére, sajátos elemeinek összegyűjtésére már történtek kísérletek a XVIII. és a XIX. század folyamán – Benkő József² és Kriza János³ munkássága révén –, de az igazán teljességre törekvő és módszeres fölmérések a XX. században következtek el, elsősorban Szabó T. Attila, Gálffy Mózes, Márton Gyula, Murádin László munkássága révén.

Sántha Attilának tehát volt miből kiindulnia, amikor elhatározta, hogy összegyűjti és közreadja a székely nyelvjárás szókészletének jellegzetes elemeit. Az ezredforduló után a romániai magyar sajtóban több felhívást jelentetett meg, amelyekben arra buzdította az

olvasókat, hogy küldjék be településük, vidékük jellegzetes tájszavait. Így mintegy négyezer szó érkezett be hozzá, amelyek egy részéről természetesen hamar kiderült, hogy a magyar nyelvterület más tájain is ismert és használatos elemek. Végül mintegy kétezer-ötszáz szó állta ki a szakirodalmi ellenőrzés próbáját. Az egyenkénti kontrollhoz a szerző fölhasználta a magyar dialektológia olyan alapvető munkáit, mint a *Székely Nyelvföldrajzi Szótár*, az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* kötetei, *A romániai magyar nyelvjárások atlasza*, vagy az *Új magyar tájszótár*⁴. Sántha Attila a „szűrön fönmaradt” harmadfélezer szót beazonosította tájegységenként, úgymint a Székelyföld székei, Barcaság, illetve Szászföld, a bukovinai székelyek, moldvai csángók, székely eredettudatú csoportok (Aranyosszék és a Fekete-Körös vidéke) kategóriákat alakítva ki, valamint azt is rögzítette, mely szavak használata általánosan elterjedt egész Erdélyben, esetleg azon kívül is. Így állt össze a *Székely szótár*, amely két részre tagolódik. Az elsőbe kerültek a jellegzetesen székelyként ismert tájszavak, a másodikba (*Mellékszótár*) azok a szavak és alakváltozatok, amelyek ugyan a székelység körében általánosan elterjedtek, de a magyar nyelvterület más tájain is használatosak.

A szerző ugyan a tudományosság próbáját kiálló szótárat szerkesztett, de szempontja volt az is, hogy ne riasztóan testes apparátus kíséretében adja közre szóanyagát, hanem közérdeklődésre számot tartó módon, azaz tudománynépszerűsítő szándékkal, ahogy ő mondja, „olvasóbarát” módon közölje szócikkeit. Ennek megfelelően a cikkek rövidek, egyszerűek, kiválóan áttekinthetőek. A vastag betűvel szedett címszót dőlt betűvel szedve a köznyelvi megfelelője követi, csak a legszükszavúbban magyarázva, olykor példamondatba ágyazva (például: „**megguvad** *lehámlik, leválik* (pl. a dióról a burok) ÚMTSz. Használata általános. Vö. gübül, elgübül”). A rövid szómagyarázat és az értelmezést segítő példa egyértelműen azonosítja a szó jelentését, éppen ezért a szerző eltekint a nyelvtani meghatározásoktól, például a szófaj vagy a toldalékolás módjának definíciójától. A szócikkben rövidítve utal, mely tájszótárban, szótörténeti kiadványban, nyelvi atlaszban említődik az adott szó, és megjelöli, mely tájegységekben használatos (például Csíkszék, Háromszék) vagy éppen *Használata általános*. Esetenként és érdekességeként olyan irodalmi alkotásokból vagy tudományos művekből idéz egy-egy rövid passzust, amelyekben előfordul az adott szó, kifejezés. Például: „**tatar** *gyenge, legyengült ember* Kriza. Használata általános. Megj.: Szilágyságban is használatos. Vö. megtatarodik”. Majd idézetet közöl egy Berecz András mesemondóval készült interjúból, ahol elhangzott ez a melléknév.

A szerző nem bokrosítja a címszavakat, minden alakváltozatot a maga alfabetikus helyén közöl, és „lásd” felszólítással utal ahhoz a formához, ahol a magyarázat megtalálható. Természetesen a székely tájnyelv kevésbé szalonképes kifejezéseit is fölvette gyűjteményébe; ugyancsak fölgyűjtötte a székely népnyelvi kifejezéssé lett jövevényszavakat is (például **vinete** *padlizsán*). Csak kedvcsinálóul néhány ízes székely szó: **félszántúlag, gürüzdölés, kavincol, megsuvad, zsunál...**

Sántha Attila *Székely szótára* egyszerre igen jelentős nyelvjárás-tudományi, filológiai, nyelv-, sőt irodalomtörténeti teljesítmény. Nemcsak abban a tekintetben méltatható, hogy másfél évszázaddal Kriza János szógyűjteményének megjelenése után teljesség igénytel gyűjti össze és adja közre a székely dialektus sajátos szóképzését, hanem azért is, mert közérthető formában ráirányítja a figyelmet a magyar nyelvterület egyik eleven és virulens tájnyelvére, annak különös szépségére és gazdagságára, e dialektus föltűnő képszerűségére és szemléletességére. És mint utaltam rá, ez az egynyelvű szótár szó-

rakoztató olvasmánynak sem utolsó! Ilyenformán az alapvető nyelvészeti kézikönyvek sorába tartozik.

Természetesen a még oly eleven székely tájnyelv szóanyaga is ki van téve a sorvadás, a lassú eltűnés veszélyének, hiszen a média hatására e vidéken is homogenizálódik a nyelvhasználat, terjednek a köznyelvi alakok, az egész magyar nyelvterületen használatos szóalakok és fordulatok. Ily módon a *Székely szótár* talán az utolsó pillanatban rögzíti e dialektus még eleven szókészletét, létének legszembevetőbb sajátosságát. Hiszen a nyelvjárási sajátosságokkal találkozó ember először a szóhasználat különösségeire figyel föl, s csak azután a hangtani vagy mondattani jellegzetességekre.

(Zárójeles megjegyzés: a kiadvány a kézdivásárhelyi Zelegor Kiadó gondozásában láttott napvilágot. Érdemes megkeresni a szótárban, mit is jelent ez a Székelyföldön széltében elterjedt melléknév, illetve igei változata, a zelegorkodik...)

(Sántha Attila: Székely szótár. Kézdivásárhely, Zelegor Kiadó, 2015. 192 p.)

Mezey László Mikós

JEGYZETEK

1. Kálmán Béla: Nyelvjárásaink. Budapest, Tankönyvkiadó, 1975. 149 p.
 2. Benkő József Addenda című szógyűjteménye Bod Péter – Pápai Páriz Ferenc Dictionarium Latino – Hungaricum & Hungarica – Latino – Germanicum című szótárában (Nagyszében, 1767. I-II. köt.) kapott helyet.
 3. Kriza János: Vadrózsák. (Farágó József gondozásában.) Bukarest, Kriterion, 1975. 494 p.
 4. Székely Nyelvöldrajzi Szótár. Összeáll. Gálffy Mózes és Márton Gyula. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987. 455 p.; Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár I-IX. köt. Gyűjt. és szerk. Szabó T. Attila. Bukarest, Kriterion, 1975-; A romániai magyar nyelvjárások atlasza I-VII. köt. Gyűjt. és összeáll. Murádin László. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1995-; Új Magyar Tájsszótár. Főszerk. B. Lőrinczy Éva. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979-2010.
-
-

Újraolvasva – hatvan-hatvanöt év múltán

[7.] Őserdők mélyén

Gyermekkoromban a mi falunkban még élt az a régi szokás, hogy névnapokon és születésnapokon (bár az utóbbiakról csak nagyon ritkán emlékeztek meg) az ünnepelt ajándékozta meg a gratulálókat. Mi, gyerekek ekkortájt egy-két, esetleg – az egészen közeli rokonoktól – öt-tíz forintot kaptunk. (Talán ebből fakadt a névnap lakomák kedves, de gyakran túlzásba vitt divatja.) Így volt ez édesapám negyvenharmadik születésnapján, 1953. december elején is. Amikor felköszöntöttem, egy szép könyvet adott nekem (minden bizonnyal édesanyám vásárolta, mert a családban ő intézte az ilyen dolgokat). Rögtön felfigyeltem a színes kötéstáblára: őserdei környezetben négereket és egy fehér embert láthattam. No, meg a szerző nevét és a címet: Németh Imre: *Őserdők mélyén*. Miután belelapoztam, a tényleges tartalomról is tájékoztatott az alcím: *Magyar László regényes életrajza*. Mint sportrajongó fiú, először azt hittem, a kalapácsvető olimpiai bajnok írta a művet, és az ellenkezőjéről a kötet sem világosított fel. Mindenesetre a lapok átpörgetése és a kifejező illusztrációk nézegetése közben feltámadt az érdeklődésem, és a könyvet mihamar, még karácsony előtt, pár nap alatt elolvastam. Úgy emlékszem, nem csalódtam, a híres felfedező valóban regényes élettörténete végig izgalomban tartott, legszívesebben éjszaka is folytattam volna az olvasást, de hát ezt a szüleim sem engedték volna, meg aztán úgyis elálmosodtam.

A szerző, Németh Imre (1893-1970) a magyar irodalom kevésbé ismert, már-már elfeledett alkotója. Pályáját újságíróként kezdte, egy ideig politikus, 1935-1938 között a Nemzeti Egység Pártja országgyűlési képviselője, pár évig az IGE (Írók Gazdasági Egyesülete – érdekvédelmi és segélyező szervezet) társelnöke és alelnöke volt. Közel került a népiek mozgalmához, volt a *Válasz* szerkesztője és felelős kiadója, később a Bartha Miklós Társaság elnöke (1937-1938), rokonszenvezett a Márciusi Fronttal, 1946-ban a *Szabad Szó*, a Nemzeti Parasztpárt napilapjának szerkesztője, később, 1951-től a Tankönyvkiadó külső korrektora lett. Voltaképpen nyugdíjas (hatvan éves) volt, amikor első regénye megjelent az Ifjúsági Könyvkiadó gondozásában. A földrajzi felfedezők nagyon érdekelték, Reguly Antalról és Xántus Jánosról is írt életrégenyt. A nagyközönség előtt szintén alig ismert, számunkra, gyerekek számára pedig teljesen ismeretlen Afrika-utazó, Magyar László (1818-1864) kalandos, tudományos szempontból igencsak sikeres, ám emberileg meglehetősen szomorú életéről szóló, sok-sok eredeti dokumentummal teletűzdelt, olvasmányos stílusban megírt könyve komoly sikert aratott. 1953-ban 8000 példányban látott napvilágot, majd 1954-ben és 1955-ben újból közzétették; volt még negyedik kiadása is, 1967-ben. Közben lengyel és német fordításban is forgalomba került. A magyarországi

kiadásokat a XX. század harmadik negyedének egyik legnevesebb és legnépszerűbb illusztrátora, Szecskó Tamás (1925-1987) fekete-fehér grafikái díszítették.

Megpróbálom felidézni, hogy kiskamaszként milyen élményekhez jutottam a könyv-olvasása közben. Noha én szerető családi közösségben éltem, mindjárt az elején megkaptam a félárva, törvénytelen László gyerek keserű sorsa, megértettem elvágyódását, világiáró tervezetéseit, nehezen fogtam fel viszont (bár hallottam ilyesmiről) apja távolságtartó szigorát. Addigra már tanultunk a tengerekről, az óceánokról, a földrészekről, így lelkesen figyeltem a kossuthi jelszó („Tengerre magyar!”) jegyében tengerésztszítnek tanult Magyar László pályakezdését. Kezdetől rokonszenvesnek véltem elszántságát, kitartását, sziklaszilárd jellemét, azt, hogy önerejéből akarta és képes is volt megvalósítani vágyait. Szívesen elidőztem a regény remek tájleíró részleteinél, főként az alföldi puszta, később az afrikai erdők és fennsíkok aprólékos ábrázolásánál. Kifejezetten élveztem az író régies (pl. ánglus, oskola) vagy a félig sem értett latinos (pl. jurátus, tutor, diéta) szóhasználatát. Életemben először találok történelmi források közlésével.

Igazán érdekesítőnek az afrikai évek eseményeinek elmesélése bizonyult. Feltűnt, hogy a főhős itteni bolyongásai akkor kezdődtek, amikor hazánkban kirobbant a polgári forradalom, majd a szabadságharc. Afrikáról, az ottani négekről vajmi keveset tudunk (nem számítva a hozzánk is eljutó hírlapok hézagos és jórészt elfogult tudósításait, valamint az akkor egyetlen politikai hetilap, a *Béke és Szabadság* szórványos képeit), még kevesebbet, gyakorlatilag semmit a XIX. század közepi állapotokról. Korábban a portugál gyarmatokról, a földrajzi felfedezésekről – különösen nem a magyar utazók sikereiről – sem igen olvastam; addig még a földrajz sem szerepelt az órarendünkben. Vagyis mindaz, amit Németh Imre gazdagon dokumentált, tehát a valósághoz híven ragaszkodó, ugyanakkor látványosan bonyolított életregényéből megtudhattam, az újdonság erejével hatott. Soha nem hallott dél-afrikai bennszülött fejedelemségekről, királyságokról (Kalabár, Bihé stb.), az európaiak előtt mindaddig ismeretlen hegységekről, erdőségekről, folyókról, vizesésekről esett szó. Értesülhettem arról, hogy az európai és amerikai államok egyre nagyobb többsége által megszüntetésre ítélt rabszolgakereskedelem még mindig létezett, rendszerint a helyi hatalmasságok támogatásával, a néger fejedelmek és rablók közreműködésével.

Értesülhettem az itteni népek, törzsek szokásairól, életmódjáról, például arról, hogy a lányok már tizennégy évesen férjhez mehettek (ami nálunk, mármint a mi falunkban, elképzelhetetlen volt). Értesülhettem a korabeli dél-afrikai karaván-kereskedelem mikéntjéről, továbbá a varázslók (kuruzslók) számomra érthetetlen szellemi hatalmáról. Gyermekként is tetszett, ahogy Magyar László beilleszkedett az afrikai életbe: birtokot szerzett, a tekintély fenntartása végett számos cselédet alkalmazott, családot alapított, munkára akarta szoktatni a bennszülötteket. Tetszett emberbarát magatartása, barátságos viszonya a bennszülöttekhez, kemény fellépése a babonák ellen; tetszett hűsége fekete barátai, szolgálói és mindenekfelett felesége iránt; tetszettek ötletes, olykor felfurcsosított megoldásai, cselei, amelyekkel úrrá lehetett az ismétlődő nehézségeken. S mindenképpen azonosulni tudtam a szerző soraiban hangoztatott hazafiság gondolatvilágával, illetve Magyar László egykori leveleiben kifejezésre jutott és egész életútjával bizonyított hazaszeretet, a magyar haza iránti elkötelezettség megnyilvánulásával. Az író a portugál kormányzó szájába adta – és ezáltal az általános érdem rangjára emelte – a mély tisztelet szavait: *„annyit elismerek, hogy az ön hazájához való hűsége szebb és nagyobb érték, mint személyes boldogulása!”*

Most, amikor újból kezembe vettem Németh Imre művét, annak tudatában tettem, hogy hőse, Magyar László egyike volt a legjelentősebb, nemzetközileg is egyértelműen elismert magyarországi utazóknak, Afrika-kutatóknak, aki felderítette a földrész közepét (egyebek között a Kongó és a Zambézi vízválasztó fennsíkját). Miközben rendkívül értékes néprajzi adatokat is feljegyzett, a bejárt hatalmas területekről pedig igen jól használható térképeket készített; forgathattam már az utazásairól küldött beszámolóit közzétéveó akadémiai kiadványt is. Most már világosan megértettem, hogy a szerző miért idézte olyan gyakran – a regény műfajától kissé idegen módon – az eredeti forrásokat (leveleket, útirajzokat, naplókat, egyéb iratokat), hiszen szándéka elsősorban a különleges életút minél hitelesebb megrajzolása volt, tulajdonképpen dokumentumregényt írt. Valószínű, hogy kissé idealizálta hőse emberi magatartását, de amit a világiáróról mond, az tényeken alapuló realitás. Történeti kutatásaim fényében árnyaltabban látom a Magyar Tudós Társaság reformkori, illetve a Magyar Tudományos Akadémia (amely végül is levelező tagjává választotta) abszolutizmus kori helyzetét, ellentmondásosnak hitt viszonyulását a jeles felfedező törekvéseihez. Bibliográfiaként meg arról győződhettem meg, hogy milyen sok tudományos közlemény született itthon és külföldön a kiváló és merész utazó életéről és működéséről, nagyszerű eredményeiről. Ma sem tudom (apaként végképp nem) megérteni Magyar László atyjának (aki melleleg túlélte őt) tudományellenes, szélsőségesen haszonelvű magatartását. Valószínűleg a regény születésekor tapasztalt hazai politikai hangulattal (vagy azzal is) magyarázható, de lehet korábbi keletű forrása is annak, hogy Németh Imre határozott ellenszenvvel viseltetett az angolok iránt. Nem zárható ki az sem, hogy a Bihé ország uralkodójának, azaz Magyar László apósának és vezető társainak kivégzéséről szólva tett – nem is annyira rejtett – utalást a XX. századi diktatúrákra: „*Minden zszarnok mindenütt egyforma alávalósággal uralkodik!*”

Bényei Miklós

Elkészült

a MaNDA központi aggregációs adatbázisának új portál- és kereső felülete

A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA) adatbázis 2013 óta gyűjti a digitalizált dokumentumokat. Tartalmát a szerződött közgyűjtemények, illetve civil szervezetek töltik fel, de a MaNDA-val egyeztetett munkatervek alapján.

Az adatbázisban jelenleg 40 településről 170 partnerintézmény teszi közzé digitalizált dokumentumait. A nyilvános online gyűjtemény magyarországi múzeumoktól, könyvtáraktól, levéltáraktól, magángyűjteményektől, civil szervezetektől, kulturális és oktatási intézményektől több mint 350.000 rekordot és mintegy ötmillió metaadatot tartalmaz.

A digitalizált kulturális tartalmak keresése, böngészése mellett a MaNDA adatbázisának tételeiből összeállított, hetente bővülő, tematikus virtuális kiállításokat is megtekinthetnek az érdeklődők.

Az új kereső felületen lehetőség van összetett keresésre; további újdonság, hogy a rekordok megjeleníthetők intézményi bontásban is. Elkészült a site akadálymentes változata is.

Megtekinthető: mandadb.hu URL címen.